

RUTA
LITERARIA
DEL
COMTE
ARNAU

XXena SORTIDA
"GONEGUEM
GATALUNYA"

16 JUNY 1991

S.CULTURA A.E.TALPIA

SALUTACIO

La figura del Comte Arnau carregada d'arrels mitològiques, és una creació popular que arrela en la més pura tradició rural del món feudal dels temps de la formació de Catalunya.

Personatge temut i a l'hora entranyable, ha sabut motivar i inspirar alguns dels més grans poetes que han existit a Catalunya i ha propiciat l'aparició de gran quantitat de fenòmens i manifestacions populars, sobretot a la zona on llegendàriament va viure.

Avui amb aquesta excursió volem apropar-nos una mica més al personatge, coneguem d'aprop aquells indrets que la llegenda els relaciona amb ell.

A més dóna la casualitat de que a la vegada, són llocs d'una gran bellesa i per tant fan una combinació que per nosaltres, amants de la cultura i excursionistes consumats, és un repte que no volem defugir.

APROXIMACIO AL PERSONATGE

Hi ha un model de literatura la funció del qual consisteix en la recuperació màgica del passat. A aquesta tendència cal encabir el fenomen literari del comte Arnau.

Apartir d'una cançó popular que reflecteix un clar sentiment de justícia social, tenim un Arnau aparegut on l'ànima, condemnada per no pagar les soldades tal com s'havia emparaulat, dialoga amb la seva vídua.

La cançó va veure's amplificada amb la tradició llegendària que afegeix al comte tota mena de "mals usos", fins arribar a l'extrem sacrileg de mantenir relació carnal amb les monges i, sobretot, amb l'abadessa del convent de Sant Joan. La figura del Comte Arnau té tanta força d'atracció que ha estat capaç d'engolir altres llegendes i tradicions on l'Arnau substitueix el personatge central.

El Comte Arnau no és pròpiament un protagonista històric sinó un ésser mitològic com a resultat d'una ficció poètica. Cavalca un "cavall de foc" i, per tant, es relaciona directament amb el diable, amb ànimes i bruixots o amb genis malignes.

Aquest personatge de llegenda que la literatura romàntica del s. XIX va elevar a categoria de mite, es caracteritza pel seu comportament psicopàtic complex: mal pagador, orgull egocèntric, despotisme, paranoia luxuriosa amb desviacions necrofiliques, incompliment de la paraula dada, bregós de mena... és a dir, tot un compendi de malvestats humanes.

L'estudi més aprofundit sobre el Comte Arnau el debem a Josep Romeu i Figueres.

S'ha parlat de la relació directa del Comte Arnau amb les ànimes en pena, amb la figura del Mal Caçador i, també, dels apareguts. Se n'ha parlat prou com per no insistir-hi a hores d'ara.

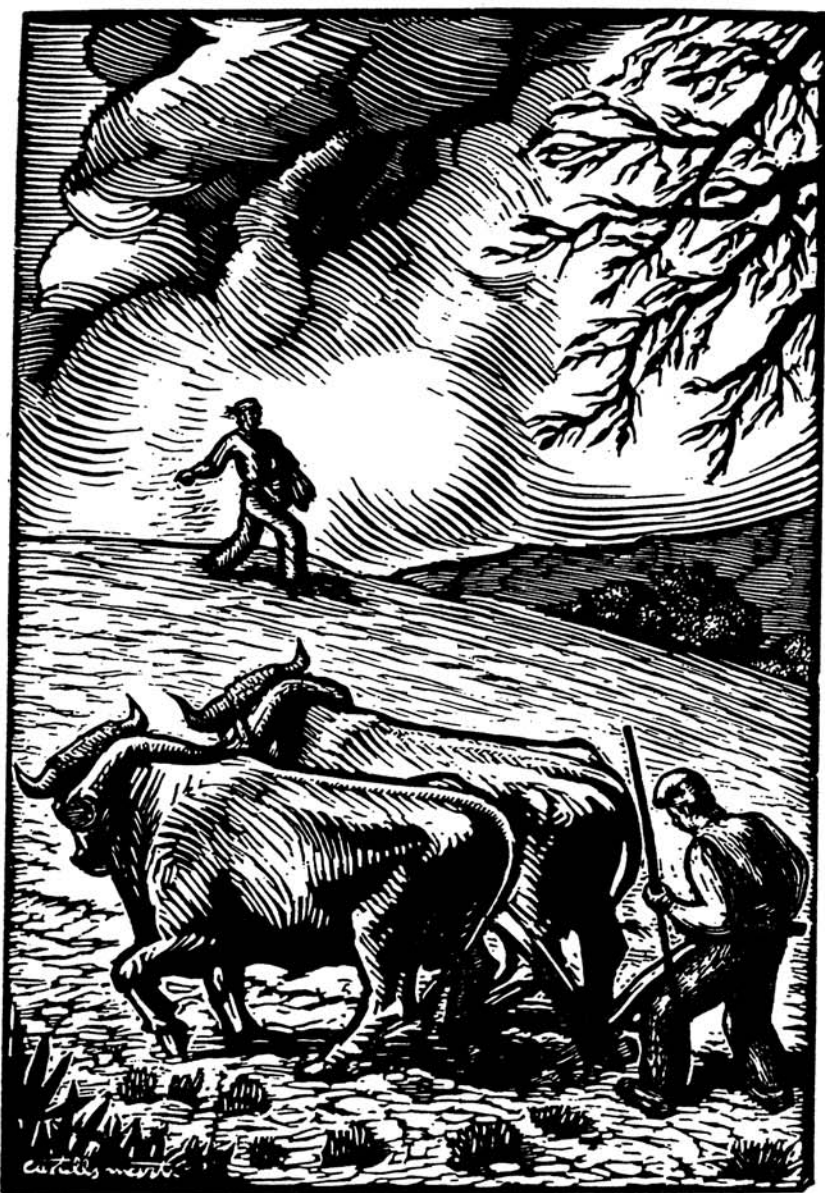
Del que s'ha parlat poc és del paral·lelisme

del Comte Arnau i el Comte Dràcula (deixant de banda el "vampirisme" que és atribució tardana al Comte Dràcula deguda a la imaginació de l'escriptor irlandès Bram Stoker, difosa més tard pel cinema). Sobre el fenomen de poligènesi entre Dràcula i Arnau hi ha un breu treball però excel·lent de Joan Prat i Carós.

La història, però, es resisteix a identificar el Comte

Arnau. Una tradició pseudo-erudita afirma que es tracta d'Arnau de Mataplana. Per a uns, Arnau de Mataplana seria la mateixa persona que Hug de Mataplana, un dels nou barons de la fama que, comandats per Otger Cataló, a finals del s. VIII, iniciaren la reconquesta contra els arabs des de Montgrony. Però Joan Amades el situa a mitjans s. XIV i s'identificaria amb un Arnau Roger III, comte de Pallars i senyor de Mataplana. Aquestes dades són confusionàries perquè, de fet, es refereixen a Arnau II de Pallars però no senyor de Mataplana. I encara la hipòtesi sense verificar de Manuel Milà i Fontanals segons la qual un tal Pere Arnau de Ripoll, al segle XV, seria el llegendari comte.

EL COMTE L'ARNAU

La tradició no ens presenta la gran figura del comte l'Arnau prou definida. La veu popular sovint es contradiu i ens en parla d'una manera incordant. Unes vegades en fa un heroi i d'altres la considera un monstre. Aquest concepte està força més estès que el primer. Explicarem allò que n'hem sentit dir, encara que uns conceptes no lliguin i àdhuc s'oposin a uns altres.

El comte l'Arnau era baró de Mataplana. La seva baronia comprenia una bona part del Ripollès, i era senyor dels castells de Mataplana, on tenia la residència principal, del de Solans, del de les Dames i de Blancafort i del de Castellar de N'Hug.

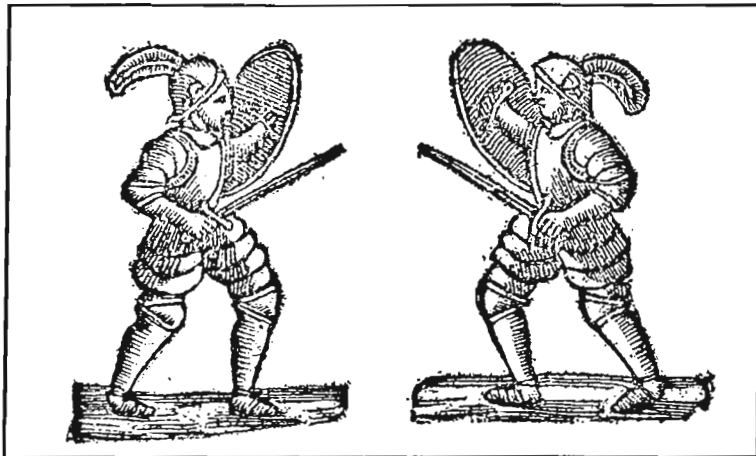
Llavors de la invasió dels moros, els sarraïns van arribar fins al peu del Montgrony, però no es van creure amb prou forces per envair aquell cim tan agrest. Van imposar un tribut anyal a la pagesia que consistia en cent donzelles, cent cavalls blancs, cent vaques lleteres i cent vedells. Aquest tribut era pagat amb molta recança, tant perquè resultava ominós com perquè representava la ruïna del país.

El comte l'Arnau va convocar els seus vassalls al santuari de Montgrony i els proposà armar-se per tal d'abatre els alarbs i alliberar-se del tribut, tan vexatori. Tots reunits, davant de la imatge de la Mare de Déu, van prometre ajudar el comte i posar-se al seu costat.

Els moros de seguida de veure's atacats van reaccionar amb tant de braó, que els nostres es veiren obligats a fugir cap a Monegals, vila important que diuen que hi hagué al cim de Montgrony, que era aleshores la capital d'aquesta contrada i de la qual avui només resten uns quants enderrocs. El comte l'Arnau també va fugir i, corrent com el vent, arribà fins a la Cova del Montó, que encara s'obre en la cinglera dreta del Freser, ben a la vora del riu, en terme de Campdevàrol. Els moros el van perseguir, però no es sentiren lleugers per a pujar en aquell cingle tan espadat i van idear un enginy. Amuntegaren el brancatge de molts arbres i en feren una mena d'escala. Així pogueren assolir la cova. El comte, però, des de la boca, armat de la seva espasa, els anava ventant espasades a mesura que se li anaven presentant. En va matar tants, que encara fins no fa pas gaire temps hom trobava per aquells verals ossos dels molts sarraïns morts pel comte. Finalment van comprendre que si persistien en llur afany no en quedaria ni un, i van decidir deixar-lo estar.

Mentre els sarraïns tractaven d'abatre el comte, els seus pagesos havien reaccionat del contratemps sofert. A tocs de corn feren córrer la nova del que havia passat. Tots novament van aplegar-se, plens de coratge i armats fins a les dents, i desferen els guardians del castell on residia el rei moro i el van matar. Aquesta batalla va produir-se al paratge anomenat els Closos, que segons veu popular, en altres temps s'havia anomenat els Enclosos, fent referència a l'exèrcit moro que, de retorn de batre el comte, fou enclòs pels gombrenencs, que els esperaven. Hom ha trobat per aquells verals ossos humans i, sobretot, mitges llunes de ferro de las que havien portat els sarraïns en llurs turbans com a ensenya del mahometisme.

Per tota aquella rodalia vacórrer la veu de la gran vistòria assolida pels pagesos del comte contra els sarraïns, i foren molts els qui van sumar-se contra els moros, que d'aquella

envestida hagueren de recular fins a Alps. Al Montgrony fou, doncs, segons la tradició, on s'inicià la reconquesta de la terra del poder agarrè, i el comte l'Arnau en fou el cabdill i el propulsor.

Conta també la tradició que el comte va foragitar els moros de tota la contrada, llevat d'un escamot de molts valents que,

menats per un reitó, s'havien fet forts al castell de Lillet. Tots els intents fets per desencastellar-los havien resultat inútils. Un dia que feia una boira molt espessa, el comte aplegà ràpidament tota la seva gent i a corre-cuita van construir el monestir de monjos de la Pobla. L'endemà, quan la boira s'esvaí, els moros trobaren aquell cenobi com sorgit de sota terra, tot radiant de creus i de signes del Crist, l'acció dels quals no van poder resistir, i abandonaren el castell.

Altres tradicions contenen que el cabdill Quintilià, fugint de la invasió agarena, va refugiar-se al Montgrony, que era pràcticament inaccessible. Allí es sentí segur i tractà d'organitzar unes forces per tal d'emprendre la reconquesta. Com que no coneixia el país ni sabia on podia acudir ni de qui es podia refiar, va demanar ajut al comte l'Arnau, que gaudia d'un gran prestigi, per efecte del qual van aplegar un fort exèrcit que va acampar a Coma Armada, paratge que abans era conegut amb un altre nom i que passà a anomenar-se així des d'aleshores.

Un altra tradició sobre l'esmentada reconquesta conta, que el qui féu cap al Montgrony fou el comte Otger i que hi plantà la seva tenda. Per tal d'aplegar un exèrcit poderós per poder afrontar els moros, féu sonar el seu corn de guerra als quatre vents; però ni un sol home no acudí a la seva crida, i Otger, que anava ben sol, sense altre company que un gos fidel i intel·ligent, quedà molt desolat. La bèstia va comprendre l'estat d'ànim del seu amo davant el fracàs i per ajudar-lo va córrer al castell de Mataplana, on donà a entendre que passava quelcom d'extraordinari. Tant i tant va porfidiejar que el comte l'Arnau va manar a un servent que seguís el gos per tal de veure que volia. La bèstia va menar-lo a la tenda del seu amo i Otger li exposà el seu pla perquè en fes coneixedor el seu senyor. Quan el comte l'Arnau n'hagué esment li prometé ajudar-lo en tot i per tot. Usant del seu prestigi cridà els cavallers més aguerrits i n'aplegà fins a nou, que s'aparellaren per combatre els moros. Els nou cavallers juraren fidelitat a llur paraula davant la imatge de la Mare de Déu, que prengueren per testimoni. Tots es van treure les espases i les estengueren alhora damunt de l'altar, disposats ells en rodona al voltant de la mesa. I van complir el jurament, puix que no pararen de lluitar fins que assoliren llur propòsit.

Otger va reconèixer que devia l'èxit de la seva empresa a l'esforç i a la intel·ligència del seu gos, i el volgué honorar com es mereixia. El premià amb un magnífic collar, i per eterna

memòria va posar el gos a l'escut en actitud de córrer.

L'origen del títols nobiliaris i dominis del comte l'Arnau també es presenta molt obscur. Amb tot, n'hem recollit la versió següent: el comte que era de la branca dels Pinós, en certa ocasió va fer armes contra el comte de Barcelona, i aquest que resultà vencedor, el castigà i desposseí de tots els seus bens. El va exiliar set hores lluny del que havien estat els seus dominis vers el costat de tramuntana: li donà una pell de bou i li concedí tanta terra com amb ella pogués cobrir.

El comte va situar-se just al límit de l'heretat que deixava i caminant set hores justes féu cap a Gombrèn. Una volta allí tallà la pell de bou en tires ben estretes, les ajuntà i va fer una cinta molt llarga, amb la qual rodejà tota una porció de terra que li va permetre d'aixecar un castell amb una gran era al davant i encara construir més enllà una capelleta dedicada a Sant Joan de Mata, que, segons sembla, era parent seu. El castell prengué el nom de Mataplana, puix que aquest era el nom de llinatge del comte l'Arnau. D'aquesta manera esdevingué baró de Mataplana i els seus dominis s'estengueren per una bona part del Ripollès, prop de Montgrony.

La besàvia del comte l'Arnau, Blanca d'Hug, senyora del castell de les Dames, o de Blancafort, era molt bona i liberal, fins al punt que va eximir els seus vassalls de tots els tributs i drets abusius de què aleshores gaudien els senyors feudals i els donà amples franquícies en tot sentit. El comte l'Arnau, mancat de tot haver i sense altre patrimoni que la pell de bou, escollí per a assentar-hi la seva residència les terres de la seva àvia, amb l'intent de reclamar dels seus súbdits els drets que la dama els havia fet francs i de convertir-se en senyor del vell patrimoni. Va exigir als seus vassalls el pagament de tots els tributs fins al darrer diner. Aquest abús li congrià l'antipatia de tots ells. No tingué pas interès a fer-se agradós als seus súbdits, ans al contrari, els tractava amb tot rigor, àdhuc dins els costums feudals d'aquells temps, tan vexatius. Va fer-se malvoler tant que rodejà la seva figura d'una aurèola d'odi i de por que encara perdura. La seva idea promou esgarri-fança i entre la gent senzilla dels voltants de Gombrèn encara trobaríem qui sent basarda només de sentir pronunciar el seu nom.

Conten que el comte Arnau era amic del dimoni i, sobretot, enemic de Déu. En certa ocasió, tenia molta pressa perquè les obres de construcció del castell s'acabessin aviat, i tot era atiar els treballadors perquè s'afanyessin. Quan l'obra ja era molt avançada, el mestre que la dirigia un dia va dir: "Demà s'acabarà la torre, si Déu vol". El comte, en sentir-lo, contestà: "Tant si vol com si no vol". I, per més que tots s'hi van afanyar, la torre no s'acabà i mai no quedaren enllestides les obres del castell, malgrat tots els esforços. Finalment s'enrunà sense estar encara acabat.

Una variant de la llegenda explica que un dia el comte, en una tertúlia de cavallers, va dir que ell tenia tant poder com el sol, que des d'una muntanya veia l'altra. Els companys feren un gest mig despectiu que li ferí l'amor propi. En arribar al seu castell, cridà el mestre d'obres més bo d'entre els seus vassalls i li manà que aixequés una torre tan alta que des de casa seva, per damunt de la muntanya del Montgrony, pogués veure tota la plana de la Cerdanya. El mestre li digué que l'empresa era impossible; però ell, irat, li exigí que la duqués a terme. L'enginy del mestre i les suades dels pobres vassalls feren

possible aquella bogeria. I, quan ja gairebé la torre era enllestida, va passar el que hem dit abans, i, al moment en què el comte digué el darrer mot, l'obra es va enfonsar.

Per proveir d'aigua el castell volia conduir la de les fonts del Llobregat, que aleshores arribaven fina a l'Espluga. També hi volia menar les de Maials, de Vilagran i de Vila-xica, les quals féu arribar fins el pla de la Pera. Al bo i millor de les obres, un dels treballadors va dir: "Aviat acabarem la feina, si Déu vol". El comte, furiós, el reprengué, irat de manera semblant a com havia contestat al mestre d'obres que aixecava la torre, i a l'instant les aigües es van deturar justament al punt on es trobaven. Les fonts del Llobregat van recular fins a Castellar de N'Hug, on encara ragen. A Serra-seca hom pot veure un gros solc fet a cops d'escoda damunt de la roca viva, que recorda el conducte per on havia de passar l'aigua.

El comte, per altra banda, també era amic de la Mare de Déu i dels sants. Una vaca de la seva vacada va trobar la imatge de la Mare de Déu del Montgrony. Així que ho va saber, va manar al vaquer que la portés al castell, on li faria aixecar una capella com una catedral. Sense saber com, però, la imatge fugí del castell i se'n tornà a la lleixa, on encara avui es pot veure. El comte manà al servei del castell que hi fos tornada la imatge. Així fou fet, però altra vegada en fugí. El cas va repetir-se set vagades, fins que comprengué que la Mare de Déu no desitjava aquell altar que ell li volia erigir, i decidí fer-li aixecar una ermita allí mateix. El comte pagà totes les obres, amb el manament exprés que ningú no donés ni un diner ni fes res que les afavorís ni ajudés.

L'accés al santuari de Montgrony era molt difícil, per no dir impossible, a través del greny natural obert en la roca viva. Com que es pot dir que ningú no hi podia pujar, el comte cridà la seva gent i els manà que a cops d'escoda fessin com uns grans graons que formessin escala. Els vassalls, que treballaven molt i amb poc profit, en sentien desgrat. Per estimular-los els prometé que per cada cabàs de pedra que arrencarien els en donaria un de blat. La feina, però tampoc no s'hi veia, malgrat el temps que hi esmerçaven. El comte cregué que la gent treballava de mala gana, i els prometé un mesuró d'or per cada cabassada de terra. El més vell dels vassalls que hi treballava va dir al comte que els calia picar tant, que no treien sinó pols, puix que havien d'esmicolar la pedra. Ell contestà que pagaria la pols com si fos pedra. I la bona gent va fer l'escala. El comte en va tenir un gran goig, però no es recordà més del pagament promès. Un dels seus súbdits li'n féu memòria, i ell replicà:

- Paraula donada, mai més recordada.

Compte demanat, ja està pagat.

I no els donà ni un miserable maravedís. D'altres versions de la llegenda diuen que en comptes d'una mesura d'or per cabàs de pedra els pagà amb tres diners diaris, quantitat ínfima per a una feina tan dura. Hom també diu que pagà amb blat barrejat amb terra i pedres i també que, en mesurar-lo, en comptes de donar la mesura a caramull, segons llei i costum d'aleshores, la feia massa rasa. Hi ha versions de la cançó en les quals quan la seva esposa li pregunta per què pena, el comte respon:

- Per soldades mal pagades.

I altres versions diuen:

- Per mesures mal rasades.

Hom diu que per haver aixecat l'església del Montgrony s'hi

féu posar el retrat com a record del seu altruisme. Per tal es tenia un quadre que hi hagué a la primeria del present segle penjat a les parets del santuari. Portava una espasa a la mà i semblava estar voltat de flames vermelles. La gent deia que l'espasa era la raseta que l'havia fet condemnar i que per això estava tot voltat de flames. La figura representava una imatge de Sant Pau, que, com a militar, portava espasa i anava cobert amb una capa vermella que als ulls populars semblava les flames de l'infern. El bisbe de Vic féu retirar aquest quadre, que avui es pot veure al museu episcopal d'aquella ciutat.

El comte era molt donat a la cacera i es passava la major part del temps lliurat a aquesta expansió. I fou el cas que una vegada que caçava per Montbador se li féu de nit i, com que tenia molta gana, cercà un lloc on poder menjar i reposar. Enmig de la fosca i allí lluny, lluny, va veure un llumet. Guiat per la claroreta, féu cap a un gran palau que s'aixecava perdut enmig de l'espessa boscúria. Hi entrà sense cap recel i va trobar-se davant d'una gran taula molt ben parada i plena de menjars saborosos. Sense pensar-s'hi, es va asseure i es posà a menjar a set queixos. Les viandes i els bons vins anaven i venien tots sols, i per ells mateixos es posaven a l'abast de la seva mà. Menjà a compliment en quantitat i qualitat.

Quan estigué satisfet, atiat per la curiositat, entrà palau endins i féu cap a una cambra sumptuosa, ricament moblada, enmig de la qual hi havia un llit magnífic amb set matalassos. Com que es sentia cansat, s'hi va ajeure i s'adormí ben aviat. Quan es despertà va trobar-se que jeia al costat seu una gentil dama, de gràcia i de bellesa sense parió. El comte, sorprès i admirat davant l'inesperada presència de la dama, agafà una de les candeles que cremaven en sengles canelobres i la hi acostà. Involuntàriament va caure una gota de cera al pit de la donzella, que es deixondí i va explicar al comte que era una dama encantada i que, per efecte d'aquella gota de cera que li havia tocat al pit, restaria encantada set anys més. Li demanà que al cap d'aquell temps tornés, que amb la seva presència la desencantaria, es casaria amb ella i fóra senyor d'uns grans tresors que hi havia en el palau, dels quals era ella la guardadora.

El comte l'Arnau esperà aquells set anys amb inquietud, per tal de poder ésser el marit d'aquella dama i senyor dels tresors i del palau. Fou, però, el cas que no pogué tornar-hi el mateix dia que complia el terme. Hi va arribar l'endemà i trobà la dama casada i que els tresors també ja eren d'un altre que havia estat puntual a desencantar-la. Això el contrarià sensiblement i li va fer perdre la jovialitat i la bonhomia que fins aleshores l'havien distingit i que el feien simpàtic a tothom. Des d'aleshores nasqué en ell una aspror que va congriar entorn seu un llarg rosari d'odis i malvolences. Així com fins aleshores havia servit Déu en tot el que podia i havia fet aixecar moltes capelles i esglésies, des d'aquell moment va sentir-se desafecte a les coses sagrades i féu amistat amb el diable, amb el qual van fer molta lliga.

El comte l'Arnau posseïa una atracció estranya i excepcional. Era de fesomia molt ferrenya, però tenia el do de la persuasió i una bellesa tota especial i diabòlica que el feia atraient a les dones, que se sentien captivades per la seva paraula i per la seva vista. Coneixien prou bé els seus costums, llicenciosos i perversos, i també sabien el preu que els havia de costar la seva amistat, però una estranya simpatia les

decantava cap a ell i sentien goig de parlar-li. Els homes, però, li tenien un odi implacable i eren a centenars els marits, els germans i els pares que, rosegats per la set de venjança sentien avidesa de fer-li pagar a bon preu llur deshonra; però cap no s'atrevia a encarar-s'hi, puix que tots els temiem tant com l'odiaven. Havia entrat per totes les llars dels seus dominis, i dels de força més enllà encara, i no havia desdenyat d'ésser hoste de la cabanya del carboner i del llenyataire, de la mateixa manera que havia visitat la casa del pagès que menava terres.

L'agror de caràcter el conduí a un grau exagerat de gasiveria. El senyor del castell de Milany fou pare d'un infant i el comte Arnau apadrinà el nadó. El baró de Mataplana li féu present d'un vestit de bateig. Fou el cas que, al cap de pocs dies de batejat, l'infant es morí. I el comte reclamà al senyor de Milany el vestit del seu fillol, car, com que havia mort, ja no l'havia de menester. El comte aleshores encisà el vestit amb un malefici que produïa la mort de tots els infants als quals el posaven.

El comte sentia molt de goig que dins dels seus dominis nasquessin força noies. Sentia, en canvi, desgrat que nasquessin nois, que el dia de demà es podien convertir en els seus enemics. Un dia féu saber als seus vassalls que volia ésser padrí dels nois que nasquessin dins de la baronia. A tots els feia present del vestit i el donava al fillol següent, que moria com els altres. Així durant uns quants anys va aconseguir que no sobrevisqués cap noi dins del territori de la baronia, fins que s'adonà que, privant-se d'enemics per mitjà d'aquest sistema, també es privava de braços que conreessin les terres.

El comte pagava tots els tributs que havia de satisfer al rei o a d'altres cavallers sempre amb bestiar; cavalls, vedells, moltons, porcells, etc. Abans de lliurar-los en pagament els feia menjar un gra encisat, que feia que les bèsties, així que es trobaven soltes, emprenguessin el camí de llur corral o quadra i que fessin cap altra vegada a la baronia. Per lluny que fossin i per dificultats que hi hagués pel camí, més tard o més d'hora, segons els dies que durava el viatge, els animals retornaven al seu corral. Així el comte satisfesia religiosament els seus deutes i pagava puntualment tots els tributs, sense minvar el seu patrimoni.

Diuen que el comte l'Arnau no volia que dins els seus dominis hi hagués altre animal gros que el seu cavall. Cap dels seus vassalls no podia ésser gosat de tenir cap equa ni bou, ni àdhuc cap ase. Una vegada un ruc perdut entrà en el terme de la seva jurisdicció. Un pagès que el va veure va córrer a esquivar-lo per por de la fúria del senyor. El comte, en saber-ho, com que ell no ho havia vist, dubtà de si el vassall tractava de fer fugir l'ase o d'amoixar-lo i apoderar-se'n. Davant el dubte, va creure convenient castigar-lo, i el féu penjar del merlet més alt del castell, per tal que el càstig servís d'exemple a tots els vasalls.

Com que no hi podia haver animals de força ni de tir dins dels dominis comtals, totes les feines de conreu de la terra i tot el tragí s'havien de fer a força de braç i de sang humana. En llaurar, els pagesos havien de fer l'ofici dels bous, i en batre, el de les egües. Tot el que s'havia de tragar i transportar havia d'ésser dut a coll.

El comte l'Arnau se sentia amo i senyor de tots els conreus que es feien dins dels seus dominis i de tots els fruits que es

collien. El blat s'havia d'anar a batre en una gran era, i ell en persona vigilava la feina. Tots els súbdits, homes, dones i infants, hi havien d'acudir i de treballar a la desesperada, donant voltes per l'era a tall de bou o d'egua i sota la fúria del seu fuet. Repartia el blat al seu albir. Als pocs vassalls que tenia de bon ull, els el donava en abundor, i als altres, només una miqueta que no els arribava ni per a un parell de mesos. I, si algú dels qui en tenien de sobres en donava gens als qui patien fam, el comte li feia sentir tot el pes del seu domini.

El comte l'Arnau va sentir-se malalt d'una malura estranya que cap metge no li entenia. Féu acudir al castell els metges més

bons i els saludadors i adobadors que gaudien de més fama. Per tal que el guarissin els peixia i els tractava a cos de rei. En veure que no li endevinaven el mal, s'enfollia i els feia penjar.

Per fi, acudí al consell d'un bruixot molt anomenat que li ponderà la virtut d'una aigua que rajava vora d'una masia que es trobava damunt del camí vell d'Olot a Perpinyà, vora d'aquesta vila. El comte visità la font, va beure'n aigua i a l'instant recobrà la salut. La font encara avui és coneguda per Font del Comte, i el mateix nom va prendre el mas que s'aixeca allí a la vora. Al comte, li agradà aquella aigua, que volgué conduir fins al seu castell, i es proposà que la font ragés al pati, per tal de poder-ne beure tanta com en volgués sense gens d'esforç.

Cridà als seus vassalls mestres de cases i els va dir que s'enginyessin per construir una mina que per sota de la muntanya portés l'aigua des de Perpinyà fins al seu castell. Tots li van dir que foradar tanta roca era impossible i que potser l'obra

fóra intentable fent un rec descobert en lloc d'una mina subterrània. El comte volia que fos precisament una mina i no un rec, per por que durant el curs algú no li prengués l'aigua. Irat perquè contradeien la seva voluntat, el comte féu penjar també els mestres de cases i decidí emprendre personalment la direcció de l'obra. Féu acudir tots els seus vassalls i els féu treballar de nit i de dia amb tota activitat. I diuen que hi van maldar set anys i que no van aconseguir fer més que unes quantes canes de mina, i que la fúria del comte no parava de fustigar-los i atiar-los a la feina. A la fi el comte va reconèixer que els mestres de cases tenien raó i desistí del seu propòsit.

El comte l'Arnau exercia damunt les dones dels seus vassalls un domini senyorial molt més abusiu del que permetien els usos i costums del seu temps. Tots els súbdits, el dia que es casaven, en eixir de la cerimònia es veien obligats a portar la muller al castell i posar-la a la disposició del senyor. Era corrent que l'endemà el senyor la deixés tornar amb el seu marit. Molt sovint, però, el comte l'Arnau les feia romandre al castell dies, setmanes i àdhuc mesos.

Sempre que al castell hi havia un convit, el comte feia acudir les donzelles més gentils i més boniques i, mentre ell i els seus companyons de boira menjaven, les pobres fadrines s'havien de passejar despullades pel voltant de la taula ajupides i recollir les cireres que els entaulats els tiraven. El temps de les cireres era de vexació i de martiri per a les pobres donzelles vassalles del comte. I hom diu que, un cop mort, per tal d'esborrar el mal record de l'abús senyorial, durant molts anys no hi hagué cap cirerer ni va entrar cap cirera dins dels dominis de Mataplana.

El comte va enamorar la graciosa dama Blanca de Pradell. Després d'haver-la seduïda, quan ella el requerí per casar-se, ell li digué que ja ho era i que tenia una llarga fillada. La dama, indignada, li tirà en cara la seva vilesa i el tractà de baix i d'innoble. Les seves paraules feriren l'amor propi del comte, que, foll de ràbia, l'estimbà daltabaix d'un dels cingles del Montgrony, que la llegenda qualifica encara de Salt de la Dama. En dies de calma, a migdia, hom encara sent el clam planyívol de la dama que puja del fons de l'abisme.

El comte l'Arnau era amic de totes les encantades de la contrada, que l'ajudaven i el protegien en tot i per tot amb llur poder sobrenatural. L'encantada de les coves de Ribes li va donar una espasa maravellosa que tenia el do de ferir sempre que era treta de la beina. Si el comte la desembeinava, feria algú o altre sense ni tocar-lo ni tan sols veure'l. La gent en parlava amb temença tot dient:

- L'espasa del comte Arnau
fereix sempre que la trau.

El senyor de Ribes tenia una filla molt agraciada. El cavaller del castell de Queralbs n'estava enamorat, però el pare de la donzella no hi venia bé. El de Queralbs acudí a demanar ajut al comte l'Arnau. Aquest demanà la protecció de l'encantada de Prestill per poder protegir el seu amic, que concedí a la donzella el do de poder volar sense ales i sortir des del castell del seu estimat, trescant pels aires, sense tocar per res a terra. Així pogué burlar la gran vigilància a què estava sotmesa.

Una altra llegenda explica tot d'altra manera la intervenció

del comte l'Arnau en els amors de la donzella del senyor de Ribes amb el jove cavaller de Queralbs.

El de Ribes veia amb mals ulls el festeig dels joves enamorats, i un dia, irat, digué al galant que no li donaria la mà de la seva filla ni que es valgués del comte l'Arnau. I el donzell li replicà que el mateix comte en persona aniria a demanar-la-hi. Aquella nit mateix al bell punt de les dotze per tots aquells verals

es va sentir la fressa del galopar desenfrenat d'un cavall, tot voltat de flamarades, que volava i saltava d'un cim de muntanya a l'altre. En arribar al peu del castell es tragué una daga i clavà un escrit al peu de la finestra de la torra major i se'n tornà mig volant i mig saltant com havia vingut.

L'endemà les guardes del castell trobaren aquell escrit i el portaren al senyor, que quan el llegí restà més mort que viu. Era del comte, que li deia que, del seu nom, mai ningú no n'havia fet burla, i, ja que ell no el considerava com mereixia, el reptava per a la nit vinent. El senyor de Ribes en llegir-lo restà fred d'esglai i tant com ell la seva filla. Passada una estona, el cavaller reaccionà; cregué que una ànima no podia reptar-lo i pensà que devia ésser un ardit del galant. Cridà la seva gent i els manà que la nit vinent muntessin una vigilància ben estreta tot al voltant del castell i que engeguessin contra qui es presentés, fos qui fos.

Totes les guardes així que fosquejà es van estendre per les torres i per les muralles emmerlatades del castell. I vers mitjanit sentiren la fressa estranya del cavall infernal que mig volava mig galopava saltant de cim a cim com un esperitat tot voltat de flamarades i llençant tot un rastre de foc. L'esglai s'apoderà de tots, que no van tenir esma d'engegar-li cap ballesta, alhora que exclamaven:

- El comte Arnau!, el comte Arnau!

La filla del senyor, que des del mirador ho va veure, caigué desmaiada als braços del seu pare i quan es deixondí sentí com el cavaller la besava i li deia;

-Seràs l'esposa del jove cavaller de Queralbs.

I l'endemà mateix van començar els preparatius de les noces.

Des d'aleshores mai més ningú no s'atreveix a jurar pel comte ni a treure'l en testimoniatge per por que no es presenti.

L'encantada del Prestill lliurà al comte una quantitat de diners d'una bossa, a la qual tenien la propietat de tornar sempre. El comte se'ls podia gastar tantes vegades com volgués, puix que al moment ja els tornava a tenir dins. Aquests diners maravellous li donaven una riquesa sense fi, que li permetia afrontar les empreses més difícils, car mai no s'havia de deturar davant el cost.

La mateixa encantada també donà al comte una pedreta bonica que, passada per la cara, li feia adquirir atracció de tota dona que se'l mirés. Quan volia provocar l'admiració d'una dona, no li calia sinó passar-se per la cara la pedreta.....

El senyor de Mataplana comptava, doncs, amb tres dons de

maravella que posaven tot el món sota els seus peus: l'espasa de virtut, els diners inexhauribles i el talismà de l'atracció. I, aquestes gràcies, les devia al favor de les encantades, i no pas a l'amistat del diable.

Per a la fol·lia del comte l'Arnau no hi havia res sagrat. Un dia que anava de cacera, pels voltants del monestir de Sant Joan de les Abadesses se li féu tard i entrà al convent a demanar soplui. El rebé la mare abadessa, que era d'una bellesa sense parió, i el comte se n'enamorà. Des d'aleshores cada nit l'anava a veure. Passava per una mina que, segons uns, s'obria entre Gombrèn i Campdevàrol, i, segons altres, tenia l'entrada al claustre del monestir de Ripoll. Hom creu que encara es conserva tapada amb una gran llosa, de manera que sembla una tomba. Per a recórrer aquesta mina calien set hores, i era tan alta, que el cavaller hi podia passar muntat en el seu cavall de foc, que volava com el llamp. Aquest cavall, l'hi enviava el diable per tal que pogués cometre el seu pecat de sacrilegi i tenir així més segura la seva ànima. A la sortida de la mina hi havia una grossa anella, on lligava el cavall mentre ell romania al convent.

Quant a la sortida de la mina, segons uns era als afores de l'edifici, i, segons altres, dins mateix del claustre, on diuen que no fa pas gaires anys encara es conservava l'anellassa. El comte havia de tornar a Mataplana abans del cant del gall, puix que al punt de l'alba el cavall se li hauria fos i hauria estat impossibilitat de seguir la seva via.

Hom diu que la mare abadessa, espordida davant la fol·lia del comte, va tenir un sobresalt tan gran, que es morí, i ell, fora de si, se l'emportà dalt del seu cavall muntanyes enllà.

Les monges. per deturar el comte, van tancar amb set panys i set claus totes les portes i totes les finestres; però ell, com que comptava amb l'ajut del diable, passava rabent a través de les portes tancades igual com si no ho haguessin estat.

Hi ha versions de la llegenda segons les quals el comte s'enamorà d'una gentil pageseta que de totes maneres volia fer la seva esposa. Esborronada la noia en saber-ho, abans de caure entre les urpes del senyor es féu monja per tal d'estar guardada. Advertida que el comte la volia raptar del convent, va fingir-se morta. Però ni així no se'n salvà, perquè el comte una nit va saltar les tàpies del convent i l'anà a robar. El comte se sentia tan follament enamorat d'aquella donzella, que jurà que fóra seva viva o morta. Per això. com a cavaller que era, volgué complir la paraula, i, en veure que nol'havia poguda assolir viva, se l'emportà quan cregué que era morta. Després de cometre el sacrilegi, se'n va anar a confessar. El sacerdot s'esfereí davant d'una profanació tan execrable i li digué que no el podia absoldre. El comte, en to solemni, li digué:

-Qui no vol absoldre el senyor no pot absoldre els servents.

Clavà un cop d'espasa al sacerdot i el deixà mort dins mateix del confessional. Per aquesta nova profanació i aquest sacrilegi restà condemnat a no poder oir mai més missa ni tan sols entrar dins de cap església. Hi ha qui diu que aquesta damnació li pervingué d'un dia que, mentre passava el rosari al castell de Mataplana, els gats movien fressa i avalot i els tirà els rosaris al damunt per tal d'esquivar-los. A l'instant va sentir-se una veu que baixava del cel que deia:

-Qui tira els rosaris al gat
del cel resta condemnat.

I, des d'aleshores, així que tractava d'acostar-se a una església, una força irresistible el n'apartava.

Una altra versió diu, encara, que el comte va enamorar-se d'una monja que no era pas l'abadessa. Per tal d'esquivar les intencions del comte, la monja féu com si s'hagués mort. Li van guarnir un túmul enmig de l'església, com se solia fer quan moria una monja. En presentar-se el cavaller per raptar-la, la va creure i s'anà. Hi ha qui diu que el comte es va agenollar als peus del túmul i resà unes oracions per a l'ànima de la qui estimava. Ella no es va poder contenir un sospir que la delatà. El comte veié aleshores que no era morta i se l'emportà.

Hi ha, encara, una altra versió de la tradició que suposa el comte Arnau prior del convent de Ripoll i posseïdor d'una virtut i d'una castedat que el menaven pel camí de la santedat. El diable en va tenir enveja i el volgué perdre. Va encendre en ell el foc de la luxúria i el temptà fins a fer-lo pecar. Amb el pretext de conveniència de poder-se comunicar tothora per camins ignorats de la gent, per tal de poder-se defensar en casos de guerra, el comte havia fet construir una mina que conduïa fins al convent de Sant Joan, i cada nit anava a visitar les monges, que, rosegades també per les temptacions del diable, havien caigut en abandó de la regla i dels preceptes que els imposava.

Una altra versió de la llegenda diu que el convent que visitava el comte no era el de Sant Joan, sinó el de Sant Amanç, que es trobava al cim d'una muntanya del terme d'aquesta població, que encara avui s'anomena de Sant Amanç, i que, segons la tradició, no va estar coronat per un convent, sinó per un castell que era del comte l'Arnau i que també era anomenat com el convent. Aquella muntanya estava molt emboscada i oferia un lloc molt a propòsit per a la cacera. Molts caçadors, quan els sorprenia la fosca pel bosc, davant la dificultat de baixar a poblat, acudien a demanar posada al convent. I hom diu que les monges els acollien de manera molt lliure i llicenciosa. D'aquestes monges es va dictar una cançó, encara popular, que hi fa referència. Hom diu també d'aquest convent que el comte, muntat en el seu brau corser, cada nit pujava a visitar les monges i, com en el de Sant Joan, lligava el cavall part defora del convent en una grossa anella clavada en una pedra. Fa uns quants anys que uns pagesos van baixar des d'aquell cim una pedra en la qual hi havia clavada una anella de ferro que segons veu popular era la que feia servir el comte. Aquesta pedra va restar molt de temps vora del santuari del Montgrony, i la gent la mirava amb admiració.

El Cel volgué castigar les monges per llur vida llicenciosa; féu desencadenar una tempesta, i un llamp caigué damunt del convent, l'incendià i el convertí en un munt de pedregall que s'ha conservat fins ara. Hi ha certs moments, sobretot els dies vers migdia, que, si hom escolta amb tota atenció, de les pregoneses insondables se sent el gemec profund i llastimós de les monges, que es dolen del sofriment a què les va conduir llur pecat.

Versions menys esteses de la tradició contenen el mateix de les monges del convent de Vidabona, i la veu popular diu que justament el nom singular d'aquest convent prové de la vida regalada i fastuosa que es donaven les monges, oblidant-se de l'austeritat de la regla. D'altres versions, més escasses encara, també fan el comte amic de la comunitat de monges penitents de Santa Magdalena de Solallong, les quals hom també explica que

visitava cada nit.

El comte l'Arnau tenia al seu servei, o com a criats, dos gats negres molt grossos que sobretot quan sopava, li feien llum amb dues candeles de cera negra que com més cremaven més creixien. Una nit, quan el comte tornava de les seves malifetes, trobà un dels gats, que es deia Arnau, que l'esperava dalt de la **roca del Gall**, vora del **gorg dels Banyuts**. El gat cridà el comte i li va dir que el seguís. El cavaller desembeinà l'espasa i investí el gat, amb el qual va sostenir una gran batussa i el matà. En arribar al castell va explicar a l'altre gat el que li havia passat. El gat es va posar fet una fúria. Li va dir que li havia mort el seu germà, que era l'únic que s'estimava en aquest món. Se li tirà al coll, l'agafà fortament amb les seves urpes i se'l va emportar cap a l'infern.

Hi ha qui diu que aquest cas no passà al castell de Mataplana, sinó dins del pou o **avenc de Sant Ou**, que s'obre per damunt del Montgrony. Aquest pou és tan profund, que mai no se n'ha pogut assolir el fons. Una vegada una pastoreta que filava per aquells verals volgué saber si era gaire profund i va començar a engegar fil pou avall. Ja n'hi havia amollat tretze fusades i encara no notava senyals que arribés al capdavall. Tot d'una va sentir una veuota tota ronca, estranya i rogallosa que des del fons de tot deia:

-Tira fil, tira fil; bé en pots tirar
fins que el món s'acabarà.

La pastoreta va fugir tota esporuguida. Aquest pou, el va fer buidar el comte l'Arnau. A mig aire del canó hi havia una cambra que li servia de catau i era on tenia per servents els dos gats.

Una variant de la tradició diu que els servents del comte no eren dos gats, sinó dos bocs, que li feien companyia com a amics i emissaris del diable i que el vigilaven contínuament per tal que no fes cap obra bona i sobretot perquè no adorés Déu. El boc germà del que el comte havia mort precipità al cavaller al **gorg dels Banyuts**, d'on hom creu que encara surt en tornar a la terra per emprendre la seva carrera infernal de cada nit. Diuen que aquest girg és una de les portes de l'infern. Els pastors temen passar amb la ramada per aquells verals perquè creuen que del fons del gorg surt a voltes un boc o un marrà negre que es barreja entre el bestiar, damunt el qual té molta atracció, i que quan se l'ha fet seu es llança al gorg i tot el ramat el segueix. Aquell boc o marrà, que sempre és negre, no és altre que el diable, que així ha fet perdre molts ramats i molt bestiar.

Hom creu que el pou de Sant Ou comunica amb les coves de Ribes i que també dóna al claustre del convent de Sant Joan, per on passava el brau cavaller. Hi ha un conducte que mena cap a l'infern, i per ell el comte comunicava amb el diable. Dins de la cambra que li guardaven els gats, el comte feia les seves maquinacions sinistres i daibòliques.

Hi ha qui explica la fi del comte ben altrament. Part damunt del pou de Sant Ou hi havia un gran castell on practicava els mals usos. Hi ha qui diu que era en el castell de Blancafort o de les Dames.

Una de les malaurades que van caure sota la fèrula del comte fou una germana de Sant Ou. El comte, contra tota llei i raó, la volgué fer la seva esposa. La pobra dama hi va consentir molt a

contracor, però confiava en la seva bona fe i en les seves paraules manyaques. Un cop fou la seva muller, el comte la tractà amb tota la duresa, el rigor i el desafecte que li eren propis. La dama patia en silenci, esperant que el seu marit s'esmenaria. El comte, però, ben al contrari, com més anava amb més duresa la tractava. La pobra dama, desesperada en veure que no podia aconseguir l'entendiment del seu marit, acudí al seu germà en demanda d'ajut. Sant Ou anà al castell per tal de reconvenir al seu cunyat. El comte havia donat ordre que no el deixessin entrar i que el fessin marxar a empentes si calia. Els servents van complir el manament de llur senyor.

Les paraules dolces i convincents del sant no pogueren fer obrar els servents de manera contrària a les ordres que havien rebut. El sant anatemitzà el comte i el castell fatídic on s'havien vessat tantes llàgrimes de dolor i on s'havien ofegat tants gemecs d'oprobri i vergonya. Així que hagué pronunciat el darrer mot, tot el castell va precipitar-se al fons de l'infern, engolit pel pou de Sant Ou. Per entre el terrorífic cataclisme s'aixecà una ombra blanca que se'n pujà cap al cel. Era l'ànima de la pobra muller del comte.

Hom creu que el comte fou emmenat a l'infern de viu en viu i que encara no és mort avui. L'ombra que molts han sentit, i àdhuc han vist passar, no és pas la seva ànima, com creuen la majoria, sinó ell mateix en persona, que encara volta furios flastomant i maleint a desdir tal com feia un miler d'anys enrera.

La fi del comte l'Arnau s'explica encara d'altres maneres. Hom diu que eren tantes les seves malifetes, que superaven les del diable, i que aquest, temorós que no arribés a suplantar-lo, se l'emportà cap a l'infern. Diuen també que va emportar-se'l el mal esperit. I encara hi ha qui creu que, adolorit el Cel per tanta maldat, envià un àngel a la terra perquè el fes desaparèixer. La tradició no diu pas com, però sí que no se l'emportà pas al cel.

L'ànima del comte l'Arnau fou condemnada a vagar eternament per tot el que foren els seus dominis. Totes les nits, cap al tard, surt de l'infern cavalcant el cavall de foc, carregat amb la monja que va ésser la seva estimada, i, rabent com el llamp, volta i més volta d'ací d'allà, esperitat i enfellonit, sense repòs ni descans.

Va seguit un estol de gossos que clapeixen i lladren sinistrament quan passa sempre a altes hores de la nit, voltat de flames i traient foc pels ulls, per la boca i per les orelles, igual que el seu cavall, que no sap ben bé si corre o si vola, però que amb cada potada estén un raig de foc com una flamant reguera. Per la boca llança bromerades enceses que omplen d'una claror sinistra tot l'espai per on passa. És molta la gent que l'ha sentit passar i que s'estremet dins del llit en sentir cruixir les portes i les finestres, per efecte el vent impetuós que aixeca quan passa rabent com el llamp. Per alliberar-se de

la seva acció la gent sota els llençols fa el senyal de la creu i diu un parenostre.

Una versió de la llegenda creu que el cavall és negre i que en córrer renilla contínuament de manera sinistra, però que els renecs i les blasfèmies del comte ofeguen els seus renills. El comte surt sol de l'infern i corre en esbojarrada carrera sense saber ni què fa ni on va. Els gossos el segueixen adelerats, clapint i udolant ferament. A llur pas se'ls afegeixen tants llops com el senten, augmentant així la cridòria i els bramuls. El comte fa cap a un engorjat del Freser, prop de Campdevàrol, on troba la seva estimada, que l'espera, i la puja dalt del seu cavall. Tots dos segueixen la cursa esbojarrada. De sobte s'aixeca un cérvol blanc que gossos i llops empaiten adelerats amb afany sinistre. El cérvol, camallarg i més lleuger que els seus perseguidors, aconsegueix escapar-se. Cants i llops, enfellonits per la pèrdua de la presa, s'abraonen damunt del comte i de la seva estimada i els devoren i esmicolen a queixalades. I aleshores el vent es detura i paren els lladruks dels cans, els renills del cavall de foc i les flastomies del cavaller esbocinat, i no se'ls torna a sentir fins l'endemà, que reviu i surt novament de l'infern, seguit de tota la feram que li fa companyia, per a repetir el mateix del dia abans i de tants i tants dies, mesos, anys i segles com fa que dura.

Hi ha qui creu que la carrera infernal fineix al Montgrony, on fa cap el comte, empès per la cursa desenfrenada, i, sense saber què es fa, s'estimba cingles avall i aleshores para el vent. En arribar a l'abisme, el cavall dóna una potada a la roca i deixa l'empremta de la seva pota, indret que encara avui la gent assenyala i qualifica de "Petjada del comte l'Arnau".

El comte i la seva companya moren, per tant, estimbats i no esquarterats, segons relata l'anterior versió.

Hi ha qui diu que el comte l'Arnau volta contínuament, sense deturar-se ni de nit ni de dia, sinó que de dia ronda per altres indrets molt allunyats i desconeguts i que per això hom no el sent. Només té dues hores de repòs diàries, en premi de les moltes esglésies que féu aixecar i construir. Terra que conqueria, hi feia aixecar a l'instant una església, que sempre dedicava a Sant Pere. Totes les del Ripollès i de les contrades veïnes on el comte tenia influència i que estan posades sota l'advocació del sant apòstol foren aixecades per ell.

Hom creu que el comte l'Arnau també volta per sota terra. Allí volta i més volta, també sense poder parar mai. Per testimoniar que encara corre, cada nit dóna un cop ben fort a la roca del massís del Montgrony, cop que molta gent ha sentit ben bé. Hi ha qui diu que és un cop de pota del seu cavall, i, qualifica el soroll de "Pota del comte l'Arnau".

Transitar cap al tard pels paratges per on sol voltar el comte és molt perillós, puix que hom hi pot topàr, i els que tenen aquesta desventura resten encisats com ell i participen de la seva damnació, i, portats per un impuls que els dóna el dimoni, el segueixen sense voler i s'afegeixen a la llarga corrua de pobres damnats que han caigut en la desventura d'haver-lo vist i que, com ell, han de voltar i més voltar mentre el món serà món. Hi ha qui diu que la gran fressa que se sent quan passa no és pas el clapir dels gossos, com diuen molts, sinó el bategar dels molts milers i milers de pobres desventurats que, damnats com ell, li fan seguici. No se sap de ningú de la gent d'ara que l'hagi vist, però es diu de diversos vells, més valents i

coratjosos que el jovent d'avui, que en sentir-lo passar habien mirat per les escletxes dels porticons i havien ben vist com era, i n'havien pogut donar raó a l'altra gent, i per això se sap el que se'n sap.

El comte l'Arnau, en morir, des de l'infern sentia gelosia per la seva muller i les seves filles. Cada nit, cavalcant el seu cavall de foc, es presentava a la seva esposa per vigilar-la, que no s'hagués tornat a casar; li preguntava per les seves filles i per la marxa del castell i li demanava que li donés una de les noies perquè li fes companyia, encara que fos la més xica de totes. Cada nit sostenien una llarga conversa que sempre era la mateixa, de la qual es féu la coneguda cançó.

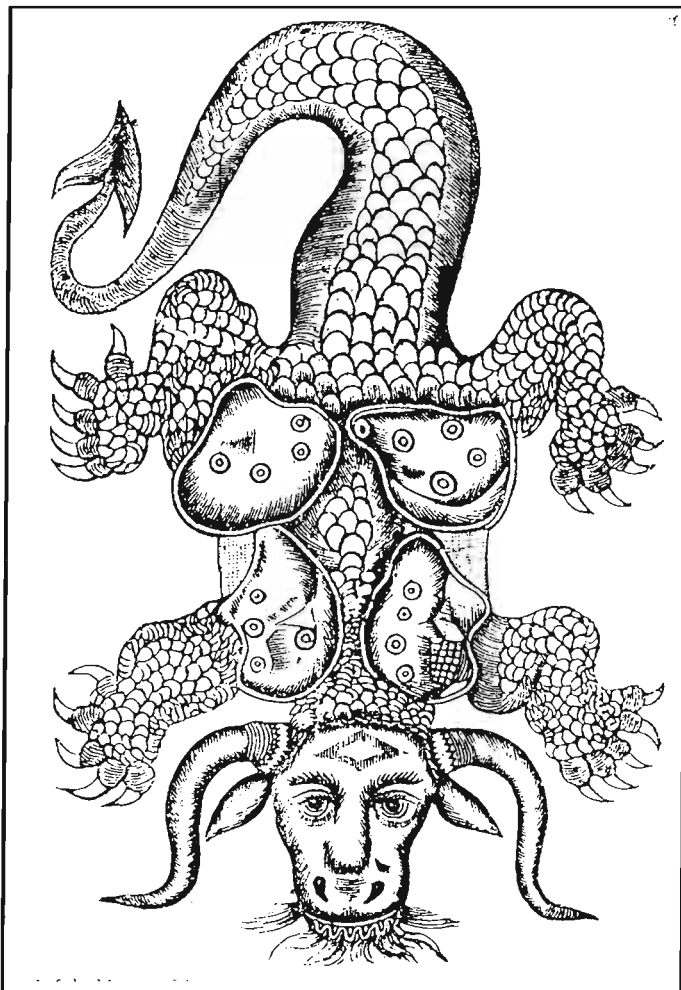
Cada vegada que la dama pronunciava el seu nom, el comte, tot ell fet una flamarada, se li anava per tirar al damunt per cremar-la i per portar-se'n la seva ànima cap a l'infern perquè li fes companyia; però, així que ella anomenava Déu i la Verge Maria, el comte reculava, ferit pel mal que li feia només de sentir els sants noms.

Hom diu que la Mare de Déu de Montgrony, prenent vida, visità la pobra vidua del mal comte i, compadint-la, li aconsellà que quan se li presentés pronunciés el nom del seu Fill i que confiés en la seva protecció, que mai no la deixaria. Per això, quan el comte li pregunta qui té per companyia, la muller li diu: "Déu i la Verge Maria".

Segons la creença, als qui moren en pecat mortal, no se'ls poden dedicar oracions ni se'ls pot fer bé des de la terra i les misses i els sufragis els fan més aviat mal. Per això el comte demanava a la seva muller que no li fes fer l'oferta, perquè encara li donava més pena. L'oferta se solia fer durant tot un any seguit, després de la mort. Consistia en un pa posat dins d'un cistelló de forma especial i en cinc candeles que hom feia cremar durant la missa.

La muller del comte va vendre tot el seu patrimoni als Pinós i destinà el producte a almoines per els pobres. Fins no fa pas gaire temps que el claustre del monastir de Ripoll feien una caritat a la bona memòria del comte. Els qui la rebien no podien donar-ne gràcies ni pronunciar per res el nom de Déu en rebre-la.

Al comte l'Arnau, com a amic del diable i enemic de Déu, fins li sabia greu que la gent oís missa; però mancat de poder

durant el dia igual que els éssers diabolics, no podia evitar que la gent complís amb el precepte. La nit de Nadal, però, que podia fer ús de la seva força, fruïa deturant els qui anaven a les matines i a la missa del gall. Aquella nit voltava per tot el territori que havia format els seus dominis i, cavalcant el seu cavall de foc, empaitava i volia encendre i agafar els qui trobava. Durant molts anys, la pobra gent que vivia en masies i en despoblat no pogueren anar a la missa del gall per por que el comte Arnau no els atrapés. Un capellà de Montgrony, però, un any el conjurà i des d'aleshores que no se l'ha tornat a veure la nit de Nadal.

Va ésser tanta la joia que van sentir els vassalls del comte en sentir-se alliberats del seu jou despòtic, que, portats per l'entusiasme, feren una dansa amb la qual van voler simbolitzar primer el domini del finat senyor i després l'esclat de joia de veure's lliures. En aquesta dansa el capdanser, que vol representar el comte, surt a ballar primer amb la batllesa, la campessa o mestressa del camp on es fa la dansa i les quatre pavordesses, i, com un senyal de domini damunt totes les dones vassalles, balla sol amb totes elles alhora i de tant en tant les ruixa com en senyal de senyoria i de pertinença. Quan hi ha ballat prou, cedeix les seves companyes a d'altres balladors, que ja les esperen i als quals toca ballar-hi per dret propi. El capdanser, però, no abandona el ball i de tant en tant segueix ruixant les balladores amb aigua d'olor, que porta en una almorratxa. Ell va a cercar la balladora escollida, li fa donar uns tombs de dansa i després la cedeix al ballador que ha manifestat desig de ballar-hi. En acabar la dansa hom balla una corrandà. Dividits en grups de quatre, a la darrera nota els balladors aixequen enlaire les balladores en senyal de joia perquè han pogut alliberar llurs companyes del jou despòtic del senyor i del mal ús que en feia.

Aquesta dansa, que encara es balla avui a Campdevàrol, és anomenada "La gala", és a dir, la festa o la joia per l'assoliment de la llibertat.

FRAGMENTS DEL POEMA DEL COMTE ARNAU

de Josep M. de Sagarra

CANT PRIMER

Per la finestra enreixada
guaita els boscatges i els camins deserts;
si s'acluca la llàntia endormiscada,
ella vigila amb els dos ulls oberts.
Es la muller del comte Arnau, i espera
la tornada insegura del marit;
un pèl blanc li traï la cabellera
i els anys de la fruita li han desfet el pit.

.....

CANT SEGON

.....

I ara el record al seu neguit li parla,
d'aquell dia feixuc d'hores tan greus,
en què varen venir a visitar-la
el Comte Arnau i la muller i els seus,
que el Comte Arnau tenia senyoria
damunt del monestir de Sant Joan,
i va fer la visita com solia,
amb orgues i campanes repicant.
Ell la va veure tímida i vermella,
va endevinar-li el sentiment dejú,
i va dir-li aquests mots a cau d'orella,
tot vigilant que no el sentís ningú:
"Sou, Adelais, estiverola clara,
i no tinc ganes de llançar-vos flors;
vós d'abadessa no en feu pas la cara,
i no és de monja aquest aïret del cos.

.....

CANT TERCER

.....

El Comte Arnau així crida i no calla
amb un mirar tan dur i tan maleït,
i es lleva del seu cor l'escorrialla
que li restava encara de despit.
I ella, plorant de ràbia i de tristesa,
amb el cabell desfet i el rostre moll,
el gran dolor tota virtut li ha presa
per clavar-li les ungles en el coll.
I ell diu als seus criats: -Treieu-la fora.-
I els servents, cor de fel i de verí,
sense gots d'amor per l'ull que plora,
la treuen a les pedres del camí.

.....

CANT QUART

.....

Mes de sobte ha quedat esborronada
i ha fet la creu de pressa i tremolant,
perquè ha vist llambregar una flamarada
que sortia dels peus del caminant.
I no ha estat un encís de bruixeria,
que l'ull de la mestressa és ben despert,
i ha vist clar com la terra l'engolia
i el camí romania tot desert.
Aleshores la dama s'agenolla,
i diu: -Déu meu, ell m'ha besat les mans,
i m'he deixat temptar com una folla,
i l'he vist i no he fet la creu abans!-
I cerca en els seus fills la companyia,
l'esguard perdut, mirant-los se li fon;
veu el petit que dorm i que somnia,
i ajupint-se fins ell li besa el front.

.....

CANT CINQUE

.....

Per això el meu deliri no descansa,
la meva passa no coneix desmai,
i em crema una fogaina de venjança
que dins l'entranya no s'acaba mai.
I si avui aquests brams i valentia
han estat valentia d'esquirol,
ja caurà el Comte Arnau un altre dia!
Ja lleparà la terra si Déu vol!

.....

CANT SISE

.....

Et vull, perquè mirant-te les estrelles,
captenint la filosa i els diners,
del ramat escampat de les femelles
has estat la que m'has estimat més.
I la que jo he tractat amb mà més dura,
però no m'ha traït la teva olor;
sabia que et tenia ben segura
perquè sabia que eres la millor.
No pensis en inferns ni purgatoris,
però fes que respiri el teu alè,
obre bé els ulls i mira'm i no ploris,
que jo em sento morir i estic serè.
I s'anava enfosquint la veu malalta,
i la muller, encongint el sospirar,
li va passar els dits blancs damunt la galta
i el Comte Arnau li va besar la mà.

.....

CANT SETE

.....

La meva pena és córrer i sempre córrer
muntat en el cavall del meu neguit,
i ni para, ni minva, ni s'esborra
la duresa del càstig maleït.

La meva ànima viu empresonada
dins aquesta figura vacil·lant,
mig espectre, mig carn desenterrada,
ombra i fumera i tenebrós espant.
Tinc la nafra del mal viva i oberta,
perquè el repòs no serà mai per mi;
la meva ànima sempre està desperta,
cap cançó la podria fer dormir.

.....

CANT VUIT

.....

I el Comte Arnau respon: -La vida meva
ha estat plena de joia dels sentits,
conec l'amor i tot el fruit que lleva
i la mel degotant de nits i nits.-
I ella li diu: -L'amor que s'arrapa
pel volt dels llavis i pel volt del flanc,
no era l'amor encès de nina blava,
era un amor del greix i de la sang;
el teu alè en les bones companyies,
ha cremat rosa tendra i borrisol,
ha estat com bec de gaig damunt les cries,
i no bec perfumat de rossinyol.
L'amor és una cosa més segura,
no és aspre ni arrauxat ni desentès,
només té un sol desig l'amor que dura:
donar-ho tot, però no prendre res.-

.....

CANT NOVE

.....

Ai, cavall meu, no t'he tocat la brida
i em portes per les coves del desmai,
sols puc veure la ronya de la vida
i l'amor de debò no el veuré mai?
Si és cert que el dol d'una ànima damnada
és sentir-se privat de mirar Déu,
és que t'arrenquin Déu de la mirada,
i si aquest és el dol i el càstig meu,
¿com puc cercar més caires de les coses,
que no sigui aquest negre on em morfonc?
¿Què puc mirar, si vull mirar les roses
que no siguin les punxes del seu tronc?
Si Déu va pastar l'home amb la saliva,,
si el món i allò que hi ha té un aire seu,
si en el conjunt de tota cosa viva
s'endevina l'alè del cor de Déu,
aquest alè del cor, aquest verd tendre,
aquest caire de llum i claretat,
això és el que mai més podrà comprendre
el vel del meu dolor desesperat!

.....

CANT DESE

.....

Llàgrimes de la galta eixarreïda,
no despertéssiu aquest pom de flors!...
Reposa, filla meva Margarida,
encara que em faci mal el teu repòs!...
Però per què el meu grinyolar s'arbora?
Per què vinc a esguardar la teva pau?
Canta el gall negre, adéu-siau, senyora;
el teu cavall t'espera Comte Arnau!
Arri, cavall, encesa companyia!
Tu, Comte Arnau, enceta la cançó,
sense parar, sense dormir ni un dia,
amb el nas dins del rastre del dolor!
I atabalant planures i muntanyes,
mort i viu, vés voltant eternament,
amb la tenebra al fons de les entranyes,
amb la tenebra al moll del pensament!

Viladrau, 1922
Port de la Selva, 1928
JOSEP M. DE SAGARRA

FRAGMENTS DEL POEMA DEL COMTE ARNAU

de Joan Maragall

I

Els timbals de l'orgia ofenen l'aire
de l'hora matinal, que encara guarda
les quietuds de l'aire de la nit.

I surt dalt de cavall el comte Arnau,
que porta la capa blanca,
i va veure l'abadessa
del Convent de Sant Joan.

Els pastors per les muntanyes
tots de lluny quaiten com passa;
els pagesos tots tremolen...
"Es el comte Arnau!"

II

Adelaisa, l'abadessa,
l'espera mig desmaiada.
Ell travessa la capella
amb la barba escabellada
de l'orgia de la nit.
Passa, i la deixa tota profanada...

i entra rialler en la cambra d'Adalaisa.

Adalaisa mig riu i està contenta:
té la cara carnosa i molt afable,
i un xic de sotabarba arrodonida,
i un clot a cada galta.

III

-Treu-te la capa-li demana ella-.
-Treu-te la capa, que et veuré més gran.
-True-te tu el manto que et veuré més bella,
-No, que só l'abadessa de Sant Joan.-

Canta una alosa de la part de fora,
per la finestra entra el sol brillant,
el cel és blau i resplendent l'hora:
el comte i l'abadessa es van mirant.

XI

Que és llarga l'eternitat!
Només fa mil anys que corre
el comte Arnau... i està cansat.
Què és llarga l'eternitat!

Totes les veus de la terra
se riuen del comte Arnau
perquè volta, volta, volta
bo i cercant son vell palau

-fill de la terra,-fill de la terra,
comte l'Arnau!
I ara què cerques?-I ara què cerques?
Ah! ah! ah! ah!

-Cerco mon ànima.-valga'm Déu val!
-I a on la cerques,-a on la cerques,
comte l'Arnau?
-A casa meva-dueu-m'hi, si us plau.
-Tu no tens casa,-tu no tens ànima:
tens un cavall,
corre que corre,-corre que corre!
Au! au! au! au!

XIX

.....
Cantant, cantant, nasqué la infàmia,
i descantant la redempció;
el Comte Arnau tenia l'ànima
a la mercè d'una cançó.
Lo que la mort tanca i captiva,
sols per la vida és deslliurat:
basta una noia amb la veu viva
per redimir la humanitat.

GEOGRAFIA

La serra de Montgrony queda perfectament definida entre el coll de la Bona (1890 m.) i el cim de la Berruga (1785 m.), entremig dels quals s'aixequen els cims culminants del massís que són el Roc dels Llamps (2046 m.), Pedra Picada (2055 m.), puig de Montgrony (1.996 m.) i el puig Cubilar (1.995 m.). Entre aquest puig i els anteriors, s'obre la depressió del coll de Coma Armada, nom que sovintment se'l té com el de tot el massís. Moltes vegades, i en documents antics i actuals, hem vist escrit Coma Armada, i els que així ho han preferit, segurament que no pretenen justificar al recordar que en aquests indrets és on es produí una major resistència armada a les hiests morisques, hostigant-les durant generacions i fins vencent-les definitivament en temps de Guifré el Pelós, l'any 875.

Els aiguavessos meridionals de la serra de Montgrony, cauen precipitats fins al llit del riu Merdàs o de Gombrèn, en un desnivell que va dels 1200 al 800 m. Aquests faldars de muntanya es caracteritzen per les vires encinglerades que formen com un esgraonament. Precisament, entre dues d'aquestes més destacades faixes d'espadats, es troba el Pla de Sant Pere, presidit des de fa més de 700 anys, per l'església romànica del propi nom i, al seu dessota, a peu de cingle, es formen balmes i altres cavitats naturals on l'any 804, segons la tradició, fou descoberta la imatge de la Mare de Déu on ara hi ha la petita esglesiola, sota aixopluc de la balma, tenint al seu dessota les actualment notables edificacions del santuari.

Els faldars meridionals de la serra de Montgrony ofereixen un relleu orogràfic ben diferenciats. A partir de la corba de nivell dels 1.600 m. d'altitud, aproximadament, fins al cim de la carena, la morfologia del terreny es mostra suau i ondulada, amb escasses abrupteses, formant-se calms de gran extensió que

tenen justa expressió en els propis topònims: Pla de Pujalts, Costa Pubilla, Rasos de Puig Cubil, coll de la Bona, etc. És una zona d'excel·lents pasturatges, i com és lògic, durant tot l'estiu, grans ramats d'ovins i bovins hi troben llur nodriment. Si al començament de l'estiu ha estat plujós, tota la muntanya s'ofereix com una catifa on el verd dels herbeis es mostra amb tota la gamma de matizacions.

Altrament, el tram central dels faldars de mitjorn de la serra de Montgrony, té unes característiques ben diferents respecte el relleu de les parts superiors de la serra. Aquest sector central és el reialme de les cingleres, de considerable extensió i absoluta verticalitat. A l'indret on hi ha el santuari es formen tres graonades d'espadats fàcilment observables, els quals, proporcionen al paisatge una gran espectacularitat. Aquestes faixes de cingleres que voregen la muntanya, es caracteritzen per la gran quantitat de balmes, avencs, coves i esplugues que s'hi obren a causa de l'erosió exterior o de les corrents aquoses subterrànies o de les convulsions sísmiques. D'aquí ve que l'home prehistòric, incapaç de fer-se edificacions pròpies, hagués trobat refugi, aixopluc i lloc de defensa en aquests indrets naturals que és on s'han trobat els testimonis que palesen llur existència. L'avenc de Sant Ou, per la seva gran boca i fondària, és el que ha tingut més notorietat. L'existència de tal diversitat de cavitats naturals, no és estrany que hagi induït a la veu popular a la invenció de fets i facècies llegendàries, d'entre les quals, les del mític comte Arnau, s'hagin expandit sense límit, ni moderació.

En la part inferior del massís orogràfic hi predominen unes característiques ben originals. A causa de la constant acció que ha durat milions d'anys, estrats rocosos, inicialment horitzontals, somuguts per fenòmens tectònics i per la pressió de masses

ígnies de l'interior de la crosta terrestre, han esdevingut verticals, fent que llur part superior emergeixi del territori formant crestes i arestes ben curioses, també modelades per l'erosió dels vents, pluges i glaçades. Els que pugin a Montgrony seguint la carretera, podran observar aquestes espectaculars cresteries en molts indrets, però, sobretot, a l'indret del molí de la Foradada, on un penyal que barra el pas de la riera de Garfull, s'ha batejat amb el nom de la Cresta del Gall. També en la clotada de Sant Ou i al damunt del castell de Mataplana, són ben visibles curiosos monòlits que es drecen per damunt de la massa arbòria. Aquests anticlinals tenen gran extensió i es perllonguen fins a les comarques veïnes de la Garrotxa, a llevant, i al Berguedà, per la banda de ponent. Durant l'excavació de la carretera de Gombrèn es feren ben notoris estrats rocosos estranyament verticals.

LA GEOGRAFIA ARNALDIANA

Per tat d'endinsar-nos en el domini del Comte Arnau hem de fer cap a Gombrèn (o Gombreny). Es tracta d'un municipi de la comarca del Ripollès situat a la vall del riu Merdàs i sota mateix del massís petri de Mogrony (o Montgrony). Es una població d'escassos recursos econòmics perquè ha perdut la tradicional manufactura de la llana i del seu territori només se'n pot conrear el 4% perquè presenta un relleu abrupte. Una empresa de filats significa el principal mitjà de vida dels gombrenesos.

A un quilòmetre escàs de Gombrèn hi ha les restes del **Castell de Blancafort o de les Dames** on, segons la tradició, el Comte Arnau practicava els "mals usos" i on, segons la llegenda, l'ànima del Comte Arnau es presentava a la seva vídua. A tres quilòmetres de Gombrèn i en direcció a La Pobla de la Lillet, en el Pont de la Foradada o Garfull, hi ha a la dreta la desviació per pujar al Montgrony. A pocs metres hi ha el **Molí del Comte**, on s'hi celebraven akelarres i on, sempre segons la tradició, el bóc (dimoni) s'emportava el Comte Arnau increpat per gats (bruixes) després dels cerimonials orgiàstics. El **Gorg dels Banyuts** és un estanyol natural, en forma d'olla, a pocs metres de la confluència del Colobre o Torrent de Montgrony amb el Torrent de Mataplana. D'aigua profunda i verdosa i després d'un estimball de deu metres d'altura, s'amaga sota l'espessor dels arbres. Part de dalt del gorg, hi ha una pedra anomenada la **Roca del Gall** on, a mitja nit, cantava el gall i els genis malignes desapareixien de l'indret.

Tot fent la pujada cap al Montgrony trobem les runes del **Castell de Mataplana**, es tracta de l'indret més literari de tota la ruta. Situat en un pujol de la vall de l'Espluga, fins fa poc, només se'n podia veure l'antiga capella romànica del castell (St. Joan de Mataplana) i el mas Mataplana edificat tardanament prop del castell. Però, l'any 1986 i a través d'un forat, un equip arqueològic va trobar l'entrada al castell. Segons la tradició, el Comte Arnau va ser senyor de Mataplana.

Reprenent el camí cap a Montgrony es travessa la **Baga de la Molina** on el Comte Arnau anava de cacera.

I arribem a **Montgrony**, millor dit **Mogrony (Mucronio o Mogronio)**. En aquest indret hi havia, abans que res, un antic castell ja esmentat el 885. Aquest castell fou el centre feudal de la comarca fins que el **Castell de Mataplana** n'absorbís la

jurisdicció. Per atényer el **Pla de Sant Pere** cal passar pel santuari de **Santa Maria**, edificat el 1400 aprofitant la penya, a través d'unes escales excavades a la roca. Aquestes escales, segons la cançó, foren construïdes per ordre del Comte Arnau i, en no pagar les soldades segons el que s'havia pactat ("curulles" i no "rases") foren la causa del seu càstig etern.

Des del **Pla de Sant Pere** es pot admirar la bellesa de l'església romànica, la construcció de la qual la llegenda l'atribueix al Comte Arnau de qui diu, paradoxalment, que n'era molt devot. L'indret regala al visitant una panoràmica magnífica de tota la geografia arnaldiana.

Seguim des de la pista per un camí que ens porta al **Forat de Sant Ou** (variant antiga d'Eudald), és un avenc de 74 m de profunditat, que fou explorat el 1910 per Mn. Norbert Font i Sagué i un equip de col.laboradors. Fou tal l'interès despertat i la por i la curiositat populars que havien suscitat les malèfiques contalles, que el dia del descens a la cova unes 300 persones seguiren des de fora les incidències de l'exploració durant set hores.

Segon la rondallística i en part la llegenda, en nits de tempesta se senten gemecs i plors de les ànimes condemnades i, des d'aquest forat, el Comte Arnau, entre espetecs de llamps i trons, surt de l'infern i cavalca pels aires en el seu cavall de foc.

Fins aquí el que podríem anomenar la geografia estricta del Comte Arnau. Però, és clar, hi ha dos punts més que completen l'univers arnaldia: **Ripoll** que significa el focus inicial de la cançó popular sobre el Comte Arnau i **Sant Joan de les Abadesses**. La llegenda relaciona el Comte Arnau amb l'abadessa del convent de Sant Joan.

VEGETACIO

Les condicions climàtiques característiques de la zona, tipus submediterrani amb algunes estacions seques, força plujós i amb fortes variacions de temperatura i humitat causades per l'accidentada orografia del terreny, condicionen la variabilitat de la vegetació ordenada en estatges altitudinals superposats com és normal a muntanya.

A les parts més inferiors de les valls podem trobar boscos, barreja de pins i alzines, que van desapareixent a mesura que anem pujant per donar pas a algunes rouredes i fagedes. Els estatges més alts són ocupats pel pi roig, característic de l'alta muntanya.

A tota la comarca hi ha un clar predomini del bosc de roure martinenc (Quercus pubescens) i roure de fulla ampla (Quercus petraea), amb sotabosc ocupat per boixos (Buxus sempervirens) i falguera aquilina (Pteridium aquilinum), que a les zones d'obaga i sòls més calcaris és desplaçat pel pi roig (Pinus sylvestris).

Es freqüent trobar prats de pastura, la vegetació dels quals és seleccionada per l'home, en els més accessibles dels estatges intermitjos, i natural, espontània, en els més enlairats.

Als marges de rius, rieres i torrents que conserven un mínim cabal d'aigua la major part de l'any, es poden trobar joncedes (Aphyllathion sp.) i fenàs (Brachypodium phoeniceoides).

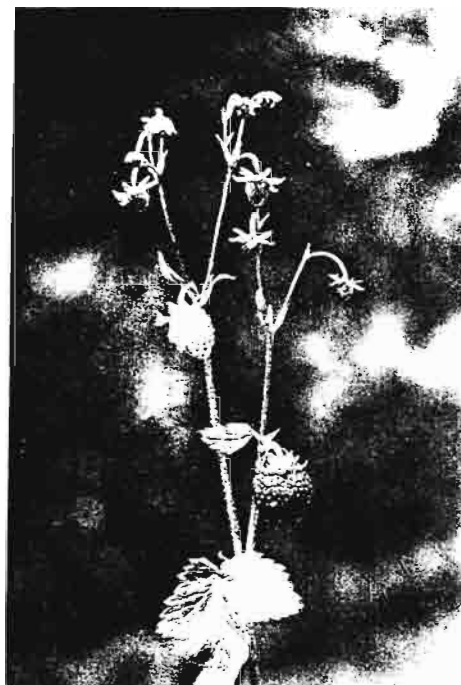
A les zones més humides i frescals de la comarca, així com en alguns obacs, es poden trobar fagedes (Fagus sylvatica) relativament extenses, que arriben fins als estatges superiors.

Els estatges subalpins més alts de la zona (1600 - 2300 m alt) són ocupats pel pi negre (Pinus mugo ssp. uncinata). Les avetoses són força malmeses i són escasses, reduint-se a alguns claps de les parts més altes de la vall del Ter.

En el sotabosc arbustiu predomina el neret (Rhododendron ferrugineum) i en espais més asolellats és habitual trobar bàlec (Genista purgans) i ginebró (Juniperus communis ssp. alpina).

Als prats de l'estatge alpi (més de 2300 m alt) es troba la vegetació típica de Festuca gautieri, a les zones més calcàries, i Nardus stricta en els roquissers i sòls més àcids.

Centrant-nos més a la serra de Montgrony, a part de la vegetació ja descrita, podem trobar alguns avellaners (Corylus avellana) i bedolls (Betula pendula). La clotada de Sant Ou,

Maduixera

segurament a causa d'un micro-clima molt especial, és ocupada per una mescla molt singular d'espècies, amb pins rojals, faigs, roures i molt altres arbres de fulla caduca com l'avellaner, freixe, auró, blada, arç blanc, vern, etc. També hi ha arbusts com el boix i grèvols de notables dimensions.

El faldar del puig de Montgrony és ocupat pel pi roig, molts matolls de boix i alguns ginebrons. Des d'aquest punt fins gairebé arribar a Gombrèn s'alternen els boscos de pi i les pastures, com és el cas del coll de Jou, i més avall apareixen fagedes. Els arbusts més abundants, a part del boix, són les romagueres, argelagues (Genista scorpius), garrics (Quercus coccifera), brucs (Erica sp.), rosers boscans (Rosa canina), aranyoners (Prunus spinosa), etc.

Als prats hi ha gran abundància de flors silvestres.

FAUNA

L'abundància de pinedes als vessants obacs a la vall de Gombren i les escabrositats que caracteritzen els faldars de la **serra de Montgrony** ha determinat la presència d'una rica fauna salvatge amb similituds a l'existent en els altres territoris de la mateixa comarca.

Gràcies a la informació rebuda dels pagesos, buscarols i caçadors, podem oferir una relació fidedigna de la fauna coterrània. Disposem també d'un estudi gairebé exhaustiu de la fauna de la comarca feta pel Grup d'Estudi i Defensa de la Natura de Ripoll. L'àmplia informació que conté ens permetria de donar explicacions molt extenses i detallades respecte a la presència i "modus vivendi" de gran nombre d'espècies d'animals que viuen i prolifereixen en aquests verals pirinencs. Per fer-ne una pinzellada podem fer esment dels

Mamífers, que per ordre de presència en el paisatge, són els següents: esquiroles, talps, conills, mosteles, gats mesquers, eriçons, fagines, gorjablancs i senglars. Des de fa uns anys es localitzen isards a les parts més altes de la muntanya, sobretot pel sector del coll de la Bona. També s'han vist muflons al coll del Remoló, precedents probablement dels que el govern francès va deixar a la vessant nord del Pirineu de Núria.

Ocells, en destaquen les garses, gaigs, merles, perdus, esparvers, xoriguers, aligots, àligues cuabarrades, tudons, guatlles, tords, mussols, òlibes, ducs, etc. S'ha observat la presència d'algun exemplar de gallfer que es creia que ja eren totalment extingits en aquests indrets.

Són nombroses les espècies de moixons tant sedentaris com de temporada: pardals, pinsans, orenetes, falziots, roquerols, pit-roigs, rossinyols, pastorelles, mallarengues, passarells, cadeneres, verdums, etc.

Peixos, en els entollaments del riu Merdàs i els seus afluents s'observa la presència de barbs i bagres, així com crancs de riu.

Rèptils, especialment abundants als llocs assolellats i poc freqüentats. De serps n'hi ha de diverses espècies, amb exemplars de més de dos metres, totes inofensives, llevat de l'escurçó, el verí del qual pot ésser mortal com ja és sabut.

Són abundantíssimes les sargantanes i no tant els llangardaixos. També es localitzen salamandres en els indrets més humits i d'aigües quietes i cristal·lines. Pels tolls d'aigua i les basses es poden trobar diversos tipus de granotes i gripaus.

CASTELL DE MATAPLANA

Antiga residència de la família **Mataplana**, situada en un petit puig de la **vall de l'Espluga**, que entronca amb la nova carretera de Montgrony, en el municipi de Gombrèn (Ripollès). Quasi del tot desapareguda, només en resten la **capella romànica de Sant Joan de Mataplana**, del segle XII, antiga capella del castell, i un **mas anomenat Mataplana**, prop de l'antic castell. Aquest fou el centre de la **baronia de Mataplana**.

L'ombra del malaventurat **"Comte Arnau"** es projecta "amb dramatisme i pregon sentit feudal" damunt aquest castell. De la construcció castellerà gairebé no en queda res, si exceptuem la gràcil capella i el mas. Fou bastit en la part del terme de Montgrony no sotmesa -per donació del comte Guifré el Pilós- al monestir de Sant Joan.

Pot sorprendre que la situació del castell de Mataplana no tingui l'asprivesa d'accés que apareix en castells àdhuc de la propia baronia, puix que, malgrat el seu nivell orogràfic, es diria que la fortalesa queda en indret planer, ensotat i amb poques condicions de defensa. Documentalment, apreciem la funció residencial i palauenca d'aquest castell.

Gràcies a les excavacions iniciades l'estiu del 1986, van aparèixer les ruïnes del castell-residència dels Mataplana, palesant la importància que tenia aquesta residència fortificada on, durant segles, la **nissaga dels Hug de Mataplana**, posseïdors d'una Baronia que ocupava bona part de l'alta conca del riu Llobregat i la vall de Gombren, hi tenia les seves activitats integrades en fets i accions de rellevant importància històrica per al país. Cuida aquesta acció arqueològica el Departament d'Història Mediterrània de la Universitat de Barcelona, sota el

patrocini de la Generalitat i la Diputació de Girona i la dirigeix en Manuel Riu, destacat erudit i bregat en tals accions.

La grandiositat del propi paisatge, amb les seves aplomades i extenses cingleres, les cresteries rocoses, la infinitat de coves, balmes, avencs i esplugues, les espessedats forestals i altres accidents naturals, tot plegat, ha estat adient per tal que, al costat de fets històrics verídics, la veu popular hagi inventat i imaginat un cúmul de fantasioses llegendes, sobretot a l'entorn de personatges mítics com **el comte Arnau, els Vuit Barons de la Fama** i altres personalitats d'inventades aureoles.

Baronia de Mataplana

Jurisdicció feudal sotmesa als senyors del castell de Mataplana, a Gombrèn. Comprénia els termes de Montgrony o Mogrony (Gombrèn), Castellar de N'Hug i Lillet i les parròquies i agregats de Brocà i Saus, Sant Vicenç de Rus i Maians, Santa Cecília de Riutort, Sant Jaume de Frontanà, Palomera i Aranyonet. A mitjan segle XIII s'hi afegí -pel casament de Blanca de Mataplana amb Galceran d'Urtx- la vall de Toses.

El terme apareix configurat al llarg del segle XII, i rebé el nom de baronia vers el 1350. El 1373 Jaume Roger de Pallars la vengué a Pere Galceran de Pinós, que el 1376 en revengué una part -els termes de Montgrony i Gombrèn i Aranyonet-a l'abat de Sant Joan, que era el senyor alodial més fort d'aquesta part del terme; així es desmembrà l'antiga baronia, i la part de Lillet i Castellar, amb la resta de petits termes, restà en poder dels barons de Pinós, senyors de Bagà, que s'intitularen durant segles barons de Pinós i Mataplana.

El primer personatge documentat d'aquest llinatge feudal establert al **castell de Mataplana** és un **Hug (I) de Mataplana**, no identificat amb certesa. Entre el 1173 i el 1177, la família Mataplana era formada per un **Hug (III) de Mataplana**, casat amb Beatriu, Guillem de Mataplana, casat amb Dolça, i un **Ponç de Mataplana**, germà d'Hug (III), que fou objecte de blasmes del trobador Guillem de Berguedà i, després, d'un sentit plant de condol amb motiu d'haver mort en una batalla amb els sarraïns, entre el 1180 i el 1185.

Vers el 1185, un **Hug de Mataplana**, casat amb Sança -probablement el trobador-, inicià una segona línia del llinatge. Lluità a la batalla de Muret, on rebé ferides que li provocaren la mort. Jaume I, a la seva Crònica, afirma que fou un dels cavallers que a Muret fugiren i abandonaren el seu pare Pere el Catòlic. Fou un generós protector dels trobadors, i els acollí amb una gran afabilitat al luxós ambient del seu castell de Mataplana.

En una obra del trobador Ramon Vidal de Besalú titulada "**Judici d'Amor**", es descriu l'**ambient social**, en temps de pau, del **castell d'Hug de Mataplana**. Diu així: "Era a l'estiu, tornava l'estació dolça i el temps feia renéixer les fulles i les flors, perquè així que desapareixien les neus i la fredor tot seguit l'aura és més suau. El senyor N'Hug de Mataplana estava tranquil a la seva mansió, i hi havia molts rics barons que menjaven amb

goig, amb alegria i amb sumptuositat per tots els indrets de la sala. Perquè hi estiguessin més agradablement hi havia jocs de taules i d'escacs per les catifes i pels coixins verds, vermells, indis i blaus. Hi havia dames molt amables i la conversa era molt cortesa i molt gentil..."

Hug de Mataplana conreà la poesia de manera esporàdica, sempre en forma de diàleg amb altres. Sens dubte, molt jove encara canvià cobles humorístiques amb el trobador i gran senyor provençal Blacatz i no menysprà de debatre amb un miserable joglar dit Reculaire en una tensió interessant pel que fa a les referències als heretges valdesos. La seva poesia més important és un sirventès contra el trobador Raimon de Miraval, on l'acusa d'haver procedit contra la galanteria, per tal com ha foragitat de casa seva la seva muller (na Caudairenga) amb el pretext que era **trobairitz** i no tolerava que tingués un amant cortès. Miraval li replica amb un altre sirventès. En aquest debat **Mataplana**, bé que defensa el vincle matrimonial (Miraval l'acusà de massa "mullerat" de na Sança), també proclama la llibertat de la dona-poeta, que pot permetre's un amant cortès, com feien els trobadors amb les dames.

El seu provençal és molt correcte, exempt de catalanismes, i domina l'art de la versificació trobadoresca.

SANT JOAN DE MATAPLANA

Situada a la part de llevant i al dessorà de les edificacions del **castell de Mataplana**, hi ha l'**esglésiola romànica de Sant Joan de Mataplana**. A partir del segle XIV, en ser abandonat el castell com a residència, Sant Joan de Mataplana

passà a dependre de la parròquia de Sant Pere de Montgrony.

Després d'un llarg període de decadència es reconstruí l'edifici i se'n modificà l'estructura bàsica. Restituïda al culte l'any 1859, es veié profanada i malmesa en part durant els primers temps de la guerra civil i romangé en aquest estat de deixadesa fins el 1969, any en què fou reparada i tornada al culte. S'hi han realitzat importants millores que han culminat en el seu excel·lent estat actual, d'admirable presència en el paisatge, amb el qual s'identifica plenament.

Té el portal a la façana de ponent, coronada pel campanar d'espadanya o cadireta, amb dues obertures corresponents a les campanes. La volta de canó és coberta per teules morisques i amb lloses el mur de la façana i l'absis, situat a la part de llevant de l'església.

Al Museu d'Art de Catalunya hi ha un costat d'altar procedent d'aquest temple, i al Museu Episcopal de Vic una pintura mural: un àngel del castell.

SANTUARI DE MONTGRONY

Erigit el segle XV, al mig d'una atrevida escala que va de l'hosteria del santuari a l'església de Sant Pere de Montgrony.

La Cova de la Verge

Des de la placeta del Santuari, el primer tram de 63 esglaons ens condueix al portal de la Cova de la Verge, edificada vers el 1400, aprofitant la roca, i reconstruïda el 1650-52. Es de petites dimensions, ja que la seva atrevida i curiosa situació no li permet altra cosa. L'altar és presidit per la Mare de Déu de Montgrony, dita també de la Llet. La imatge, romànica, fou refeta en bona part després d'un incendi casual de la capella el 1892.

Sota del santuari, a llevant i a una altitud de 1250 m, hi ha una font, dita de la Mare de Déu de la Llet,

amb una petita capella del segle XVIII on hi ha gravada la llegenda del trobament, l'any 804, de la primitiva imatge de la Mare de Déu, junt a una campana. Intervingueren en aquest prodigi uns braus del comte de Mataplana i de la masia dels Camps. L'any 1627 es cobrí la font i en la capçalera s'hi esculpí un baix relleu de la Mare de Déu, d'un dels pits de la qual brolla l'aigua de la font; la pietat popular la convertí en patrona de les dones lactants. Esculpida en pedra, hi ha una inscripció que diu: "ES SE TROBADA - NOSTRA SENYORA - DE MOGRON - ANOMENADA - DE LA LLET - EN AQUESTA FONT - AMB UNA CAMPANA - QUE OBRAREN - GÁLGERAN DE PINOS - CONTE DE MATAPLANA - EN LO ANY 804".

Altres edificacions del conjunt del Santuari són: l'**hostatgeria**, edifici de grans proporcions situat al peu de les cingleres i ben visible des de la llunyania. La façana, encarada a migdia, té una extensió de més de 20 metres i cinc plantes. Al costat de llevant, s'hi va construir, el 1964, una torre quadrada de sis plantes, aprofitades com a menjador i cambres. Al pis superior hi ha una gran sala des d'on es divisa un dilatat panorama.

I la casa del capellà-custodi, mossèn Marià Castells, capellà-custodi des de l'any 1954, promotor i executor de les importants transformacions i millores que ha experimentat el Santuari.

SANT PERE DE MONTGRONY

L'església romànica de Sant Pere de Montgrony és la construcció més antiga i la situada a major altitud de tot el

conjunt del Santuari, integrat, com dèiem, per altres edificacions. Es a 1400 m alt, al centre del pla del seu nom, està entre dues faixes de cingleres, i seu d'un **antic castell** i d'una parròquia documentats des de finals del s.IX.

S'hi accedeix, des del Santuari, per una **escala o grau monumental**, el Grau de Montgrony, camí que, mitjançant successives graonades, salva un desnivell molt pronunciat. Una graonada considerada monumental, donada la seva amplària, l'extensió i les característiques de l'indret.

Arrenca de la placeta del Santuari; un primer tram de 63 esglaons ens condueix fins al portal de la **Cova de la Verge**. Aquí canvia de direcció i 77 esglaons més ens porten al **Pla de Sant Pere**, a frec de l'església romànica. A mig indret d'aquest segon tram hi ha una artística reixa de ferro, construïda l'any 1881, que deixa el recinte del Santuari aïllat de l'exterior.

Sant Pere de Montgrony existia ja el 899 i fou refeta el 1130; és romànica, d'una sola nau, amb tres absis trilobulats i un atri davant la porta del mur de migdia, on s'aixeca també el campanar d'espadanya, porta senzilla amb ferramenta, característiques que comparteix amb molt altres temples escampats per les comarques pirinenques i pre-pirinenques. Restaurada pels bisbes Morgades (1880) i Torres i Bages (1915), i posteriorment després dels estralls de la guerra civil, aquesta església es troba en plena activitat. Hom hi celebrà festes de tipus patriòtic i romàntic, per tal com Montgrony ha estat font d'una sèrie de llegendes èpiques sobre la reconquesta del país (Quintilià de Montgrony -o Mogrony- hi ve a ser una mena de Pelagi català).

La instal·lació d'una xarxa elèctrica permet de contemplar tota l'estructura interior i els tres altars recentment arranjats. Presideix l'altar central un santcris en majestat, bona còpia d'un exemplar romànic. A l'altar del lateral nord, hi ha una imatge de talla del sant patró, de tamany natural. El tercer altar és presidit per un crucifix de talla, també de mida natural. Al seu costat hi ha un vitrall amb la imatge de la Mare de Déu de Montgrony en actitud d'amamantar l'infant Jesús.

CASTELL DE MONTGRONY

El planell de Sant Pere de Montgrony és seu d'un **antic castell** i d'una **parròquia** documentats des de finals del segle IX. Som en una terra de llegendes. De tot el que la història no dona explicació, la imaginació -també l'erudita- troba dienda, a Montgrony. Ja el **topònim Montgrony** és embolcallat amb aquest hàlit llegendari, pels qui pretenen que deriva de "Montcron" o "Mons-cronos", **mont del temps**. Quina és la seva vertadera etimologia? Algú suggereix que equival a "Mont-grony", per la fressa que hi fa el vent... La realitat és que en documents anteriors a l'any 1000 llegim: "castro Mogoronio" o "Mogronio", el 887; "celle Mucronio", "Mocronio" o "Mochronio" en altres documents, dels anys 928 i 947 i en tres redactats vers el 985. En la forma catalanitzada "Mogrony" és com usualment trobem

escrit el topònim respecte els segles baixos de l'època medieval; diríem, per tant, que el radical "mons" o "mont" és, si no descartable, poc segur.

Es sobretot de l'època àrab i de la reconquesta que hom ha abonat el terreny històric-llegendari. Així pren plaça la figura del príncep Quintilià, noble visigot que, altre Pelagi o Pelai, hauria resistit des de Montgrony els embats sarraïns i, fent d'aquest indret la **Covadonga catalana**, hauria esbandit els moros del mateix Montgrony, de les Coves de Ribes, de la Coma dels Moros, etc., i, amb un exèrcit congregat a **Coma Armada (=Coma Ermada)**, hauria lliurat una batalla decisiva als Closos, fent una

mortaldat al Fossar dels Moros. Hom precisa que l'heroi sarraïcida ho hauria dut a terme abans del 736.

Hi ha més llegendes. Tot plegat fa bonic, deixa ben perfilada la **història de Montgrony** dels temps obscurs i, positivament, els rectors de Montgrony saberen jugar, a finals del segle passat, la carta de la Covadonga catalana per salvar la joia arquitectònica de Sant Pere i refer el santuari, després del seu incendi.

La **història documentada** de Montgrony és més eixuta i concisa, però, tanmateix, s'inicia primerencament. Cap a l'any 880 era **senyor del castell** l'estrany personatge anomenat **Esclua**, propietari també de béns a les viles cerdanes d'All i Ger. Entrà en religió i arribà a ésser bisbe intrús de la Seu d'Urgell. Abans del 885 va vendre el castell als **comtes Guifré i Guinedilda**. La propietat del castell va passar d'Esclua al comte **Guifré el Pilós**, i aquest va cedir-la tot seguit al monestir de monges benedictines de **Sant Joan de Ripoll o de les Abadesses**,

el qual va fundar entorn de l'any 885, posant-lo sota la potestat de la seva filla **Emma**, la primera abadessa.

El castell de Montgrony i l'església de Sant Pere restaven situats en un lloc fronterer del pagus o comtats d'Ausona i Cerdanya. En ésser dividits els comtats entre els fills de Guifré el Pilós i prendre cos els comtats de Berga i de Besalú, Montgrony es considerarà, en el successiu, de Cerdanya o de Besalú. Amb la creació i l'enfortiment del **veí castell de Mataplana**, aquest absorbí la jurisdicció del castell de Montgrony.

DESCRIPCIO DE L'ITINERARI

Temps parcial

- 00h 00' Sortim a peu de carretera per una pista que segueix paral·lela a la que puja al Santuari de Montgrony. Deixem aquesta pista a l'esquerra i seguim per la que va vora la riera de Garfull, que seguim aigües amunt.
- 00h 04' Creuem la riera per un pont i fem cap al Molí del Comte. Situats a la petita esplanada davant el molí, agafem un corriol que puja. Cal creuar una porta de ferro (recordeu-vos de tancar-la). El corriol puja fortament fent un parell de ziga-zagues.
- 00h 05' Situats damunt el molí, el corriol planeja. A la nostra esquerra queden les restes de la bassa coberta d'herbes i matolls. Al cap de poc se'ns ajunta, per la dreta, un corriol. Nosaltres seguim recte.
- 00h 07' Arribem a una bifurcació, la branca dreta, que planeja, ens porta a una petita resclosa des d'on podem veure el gorg des de dalt. Cal tornar enrere fins a la bifurcació. La branca esquerra baixa fins al llit de la riera, que creuem, i un cop a l'altra riba remuntem fins arribar al peu del gorg, des d'on es pot veure la **cresta de gall**. Tornem enrere fins al punt on hem creuat el riu, ara seguim un corriol ascendent que ens porta a la pista en el punt on aquesta descriu un ample revolt.

- 00h 09' Situats a la pista reemprenem el camí seguint-la cap a la dreta en sentit ascendent.

- 00h 12' Aproximadament 50 m abans d'arribar a un pont, cal buscar un corriol a la dreta que baixa al llit de la riera i que ens porta al **gorg dels banyuts**. El camí és força embrossat i poc visible. Després de visitar el gorg cal tornar a la pista, que seguim en sentit ascendent.
- 00h 14' Just abans d'arribar al pont on s'ajunten els torrents del Pla de la Pera i de Sant Ou, agafem una pista, a l'esquerra, que puja. Cal passar pel costat d'un cotxe abandonat. El camí és força dret, anem seguint una línia de conducció elèctrica .
- 00h 18' Deixem un corriol a la dreta que baixa cap al torrent de l'Esplugu. El camí que nosaltres seguim esdevé a estones confús i una part transcorre per damunt d'un rocallís. Creuem per sota la línia elèctrica. El camí a estones puja fortament.
- 00h 23' Quan s'acaba la forta pujada el camí planeja entre bosc, a la nostra dreta i a l'altra banda del torrent, podem veure, enlairada, l'**ermita de Sant Joan**, a la qual ens dirigim.
- 00h 27' Poc abans que la pista iniciï un petit revolt, agafem un corriol, un xic embrossat, a la nostra dreta, que baixa suaument fins al capçal del torrent, que creuem per damunt d'un rocallís. Anem seguint el corriol entre bosc; a estones esdevé esborradís.
- 00h 30' Creuem un altre petit torrent i fem cap a uns prats. Ara cal pujar pel dret (campi qui pugui) fins al pla on hi ha l'**ermita de Sant Joan i el castell de Mataplana**.
- 00h 34' Ens situem al pla on hi ha l'ermita i el castell. Per sortir-ne anem en direcció a la pista i la seguim en sentit descendent, cap a la dreta.
- 00h 47' Arribem a la pista que puja al **santuari de Montgrony** i la seguim per la dreta, que baixa suaument.
- 00h 53' Just en un revolt de la pista, agafem un corriol a l'esquerra que creua el torrent del Colobre, afluent de la riera de Garfull, i que puja fortament. A estones el camí és força erosionat i anem caminant per entre reguerots.
- 01h 03' Creuem una filferrada i continuem pujant. El camí encara és erosionat. La vall es va tancant i nosaltres ens dirigim cap a la seva capçalera.
- 01h 27' Arribem finalment al **coll de Jou**, enmig de bosc i pastura. Ens enfilem per un rocallís que tenim a la nostra esquerra, un cop dalt anem seguint pel llom del serrat del coll de Jou, enmig de bosc, en direcció al santuari que veiem penjat davant nostre. No hi ha corriol marcat i cal anar seguint fins trobar una

davant la porta agafem un camí ascendent, estret, que a estones va per damunt de roca i que ens mena al santuari tot pujant per unes escales.

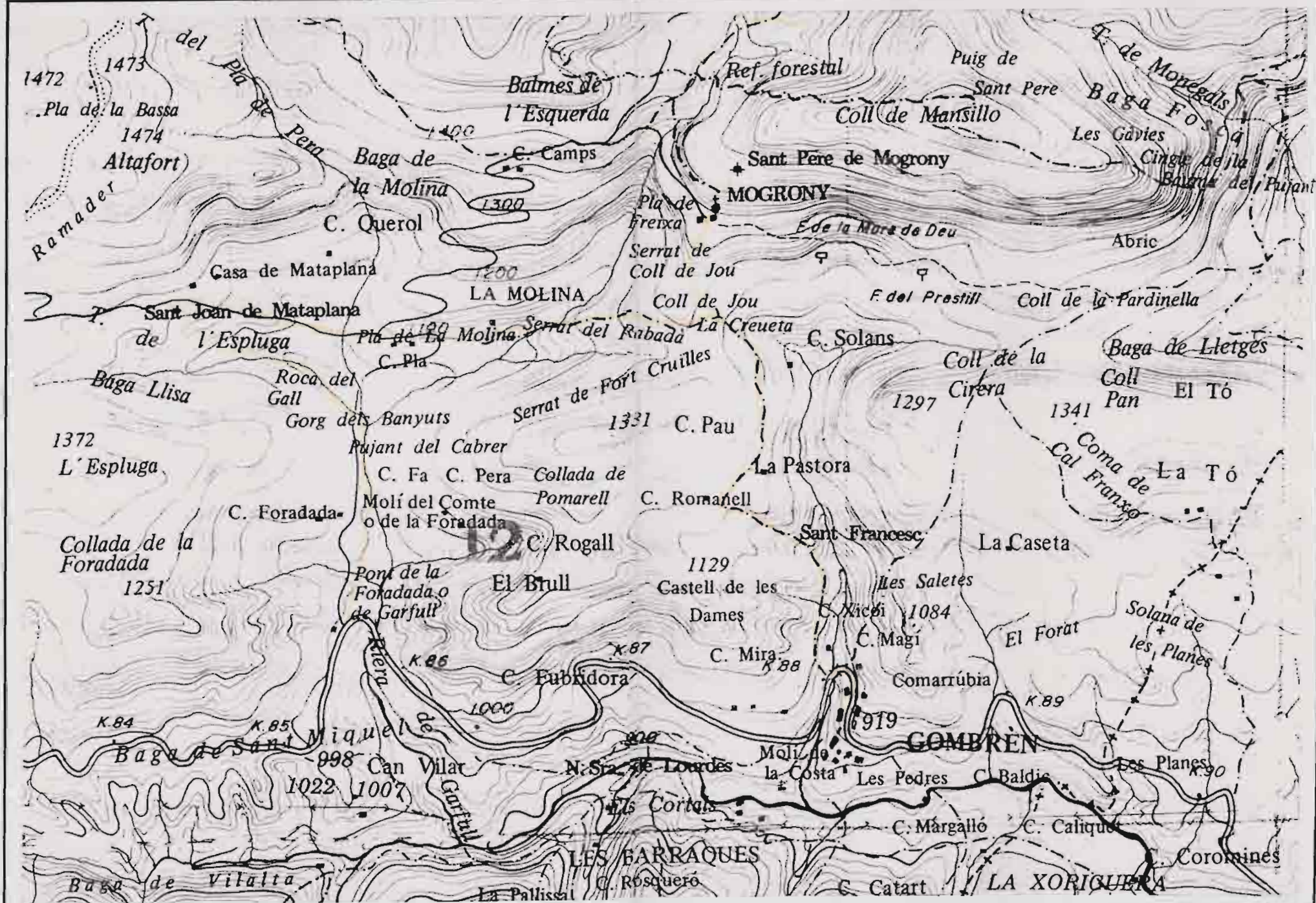

01h 52' Un cop al **santuari** entrem dins el recinte i podem visitar l'edifici, les escales fetes construir pel comte Arnau, que ens duren a la **cova de la Mare de Déu** edificada sota una balma i, si seguim pujant, a l'**església de Sant Pere**, situada al Pla del mateix nom. Des d'aquest punt -i si el dia és prou clar- podem contemplar una àmplia i bella panoràmica de les serralades que ens envolten: Coma Ermada, Costa Pubilla, i molt més lluny, la coneguda silueta del Pedraforca i la serra d'Ensiya. Acabat de visitar el recinte tornem a la porta principal i seguim la pista en sentit descendent.

02h 30' Arribem a un revolt on hi ha un torrent que creua la pista per sota un pont. En aquest punt, i un xic enlairat, cal agafar un corriol que ens durà fins al **forat de Sant Ou**, seguim força estona i a certa alçada el torrent del mateix nom, sempre per entre bosc. El camí és marcat amb senyals de color taronja. Després de visitar el lloc, cal que tornem enrere fins al santuari i, d'aquí, fins a la porta del tancat que hi ha al camí que baixa a Gombrèn.

- 03h 10' Des de la porta seguim baixant i als pocs minuts i a la nostra dreta se'ns ajunta un corriol que ve del coll de Jou, on hem estat abans. Continuem avall.
- 03h 19' Passem una esllavissada de terreny que es troba damunt d'una cinglera. Uns troncs de fusta fan de barana. El petit mirador ens ofereix una espectacular panoràmica de la serrada i la vall. Anem seguint el camí que transcorre pel cap de la cinglera, baixa suaument i a estones ens deixa veure restes del primitiu empedrat.
- 03h 23' Passem a prop de les ruïnes de can Pau, envoltat de prats. El camí baixa i continua essent empedrat en alguns trams. Poc temps després, deixem a la dreta un corriol que puja, ara nosaltres baixem ràpidament fent un parell de ziga-zagues i després continuem recte fins a fer cap a un prat enmig de dues torrenteres. Podem veure, des d'aquí, altres edificacions mig enrunades que formen part del Veïnat de Palomeres.
- 03h 25' Sortim d'aquest punt per un camí que baixa, força malmès per les aigües, i que presenta diversos trencalls.
- 03h 31' Fem cap a un filat amb porta (recordem-nos de deixar-la tancada). Continuem veient trams empedrats del camí.
- 03h 32' Arribem a l'alçada d'un dipòsit de ciment i un xic més avall podem veure una capella on hi ha la imatge de Sant Francesc, al costat i enmig d'herbes hi ha una fita que ens recorda que som al camí del Santuari.
- 03h 37' Creuem una altra tanca que hi ha al camí. A baix i a l'esquerra tenim el torrent de Barruell i davant nostre Gombrèn.
- 03h 43' Travessem el torrent i després d'una breu pujada ens trobem amb les primeres edificacions del poble.
- 03h 50' Arribem a la carretera, la seguim cap a l'esquerra fins arribar al peu de l'església, a la Font de la Plaça. A l'altra costat hi ha la fonda Xesc on ens espera el dinar.

GOIGS DE N.^a S.^a

ANOMENADA TAMBÉ

qual miraculosa Imatge se

S. PERE DE GOMBRENY,

DE MONTGRONY,

DE LA LLET,

venera, en la Parroquia de

BISBAT DE VICH.

Vostra llum, sagrada aurora,
del mortal es guia y nort:
*De Montgrony Reyna y Senyora,
Traheu vostres fills á port.*

Quan á Espanya dominava
la mitja lluna cruel,
Catalunya, trista, alsava
humils súplicas al cel;
de son Deu suspira y plora
pus no li'n queda recort: *etc.*

Com un temporal que passa
assolant horts y conreus,
lo moro al cristiá arrebossa
fins als aspres Pirineus;
aquest espera aquí l'hora
de sa victoria ó sa mort: *etc.*

Compassiu, Deu li fabrica
nova torre de Davit,
y Ell mateix s'hi fortifica
ab altra hermosa Judit;
Covadonga salvadora
es Montgrony de aquesta sort: *etc.*

Uns vaquers, que junts guardavan
prop la font son bestiar,
notaren s'agenollavan
dos bous com qui vol orar;
corre l'un, l'altre ja adora
Mare y fill ab gran conbort: *etc.*

Al senyor de Mataplana
prest la nova n'han portat,
y qual só de una campana
remou á tot lo vehinat;
en menos quasi de una hora
tot lo poble sab sa sort: *etc.*

Admirats de un tal portento
Salomó y Quintifiá,
plens de júbilo y contento
á la font varen aná;
y á la Verge, que enamora,
fan presents de molt import: *etc.*

Huch son castell vol donarvos
per ferne vostre palau,
mes, ay, Vos voleu quedarvos
mes propet de aquest cel blau,
per poder ser defensora
de nostres camps, vinya y hort: *etc.*

Vos voleu, Senyora, seureu
en eixos cims de Montgrony,
perque aixis vos pugan veureu
vostres fills de molt mes lluny;
siau, donchs, la conductora
de nostre embarch y transport: *etc.*

Desde l'any vuytents y quatre,
que'ns salvareu del inich,
hem pogut per Vos abatre
sempre mes al enemich;

en vostra ma protectora
hem trobat sempre ressort: *etc.*

Sou pe'l mariner estrella,
áncora pe'l naufragant,
l'aurora clara y mes bella
pe'l viatger, que va errant;
llansau cadenas á fora
pe'l qui te de Vos recort: *etc.*

A la mare que amorosa
vol criar lo seu infant,
si acut á Vos, piadosa
li donau llet abundant;
á la ánima pecadora
feu deixar lo cami tort: *etc.*

Ho saben per experiencia
Gombreny, comarca y vehins,
per aixó ab gran concurrencia
professons y pelegrins
vos visitan á tota hora,
y postrats diuhen á chor: *etc.*

TORNADA.

Si'l dimoni'ns ve á la vora
á Vos clamám ab cor fort:
*De Montgrony Reyna y Senyora,
Traheu vostres fills á port.*

ŷ. *Post partum Virgo inviolata permansisti.*

ix. *Dei genitrix intercede pro nobis.*

OREMUS.

Deus qui salutis æternæ, Beatæ Mariæ Virginitate fecunda, humano generi præmia præstitisti: tribue quesumus, ut ipsam pro nobis intercedere sentiamus, per quam meruimus auctorem vitæ suscipere. Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum. ŷf. Amen.

CASTELLAR DE N'HUG

Aquest municipi de l'Alt Berguedà ocupa l'extrem NE d'aquesta comarca, tocant ja al Ripollès, amb la qual té contacte per dues bandes: al N el limita la línia de crestes que separa la capçalera del Llobregat de la conca del Ripollès, terme municipal de Toses, i a l'E l'Arija el separa del terme de Gombrèn. També limita per l'extrem NW amb la Baixa Cerdanya. Per la banda de la pròpia comarca del Berguedà, limita amb Bagà i Brocà a l'W, i amb la Pobla de Lillet pel S.

Dins el terme hi ha les **fonts del Llobregat**, situades a mig quilòmetre, aproximadament, del poble, per la banda de ponent. Es un indret molt visitat per turistes i grups d'excursionistes. La resta de la xarxa hidrogràfica és formada per torrents i barrancs de poca importància i de curs irregular i per l'Arija, que neix al terme municipal de Gombrèn, a tocar del límit oriental del terme de Castellar; segueix després aquest límit durant un llarg trajecte.

El nom de Castellar de N'Hug ha estat objecte de discussions pel que es refereix a la segona part del topònim. La grafia actual fou adoptada en una època relativament recent, admetent com a certa la suposició que es referia a un personatge històric de nom Hug (Hug de Mataplana, per exemple). Però hi ha proves documentals que semblen indicar que, en realitat, aquest nom prové de nuce (nuc, en català), mot que indica corrent o origen d'un corrent d'aigua, i que podria referir-se molt probablement a les fonts del Llobregat que originen aquest riu dintre el terme municipal.

Des del segle XII Castellar pertanyia als dominis dels Mataplana, dominis que cap al 1350 adquiriren categoria de baronia, centrada en llur castell, situat en el poble veí de Gombrèn. Els Mataplana afavoriren i estimularen el poblament de Castellar en diverses ocasions.

El poble de Castellar de N'Hug té una situació excel·lent, arrecerada arran d'uns espadats rocosos força impressionant, els Balços, que el protegeixen dels vents del N. Del replà on es troba el poble el terrenys davalla esglaonadament cap a la vall de l'incipient Llobregat.

L'edifici més destacat del poble és, sens dubte, l'església parroquial de Santa Maria. Malauradament de l'església romànica bastida el segle XI enresta només la nau fins al creuer, amb la seva volta, i el campanar, una torre sòlida, quadrada, amb finestres cobertes per uns arcs adovellats de mig punt. També ho és la porta d'entrada, austera, amb doble arc adovellat de mig punt degradat. La porta, de fusta, molt deteriorada, conserva encara una elegant ferramenta.

Entre les festes de Castellar de N'Hug es destaca, modernament, el Concurs Internacional de Gossos d'Atura, que se celebra cada any l'últim diumenge d'agost. El concurs fou creat a Ribes de Freser, però com que acabà desapareixent els germans Josep i Joan Armegou de Cal Fanxicó el traslladaren a Castellar de N'Hug, on se celebra des del 1961.

EL MONESTIR DE RIPOLL

El monestir de Ripoll, un dels grans centres de repoblació de la Catalunya Vella a l'alta edat mitjana (per això ha estat anomenat, de la Renaixença ençà, el bressol de Catalunya), fou fundat pel comte Guifré el Pelós vers el 879, quan iniciava des del Ripollès la campanya de recuperació de les terres osonenques per unir els seus dominis patrimonials d'Urgell i de Cerdanya amb els comtats de Barcelona i de Girona, que li havien estat concedits el 878. L'erigí, dins la regla benedictina, a la confluència del Ter i del Freser, i el nom de Rivus Pollens o Rivi Pullo procedeix d'un topònim fluvial arcaic que la denominació del monestir va perpetuar.

El comte encomanà la nova casa monàstica al prevere Daguí de Gréixer, que en fou el primer abat, vers el 888 i fins el 902, i dotà amb importants prèdits de les valls de Ripoll i de Sant Joan el nou cenobi, per al qual destinava com a futur abat el seu fill Radulf (que més tard preferí ser bisbe d'Urgell). Poc després, el 885 la fundació pel mateix Guifré del nou monestir de Sant Joan de Ripoll (després de les Abadesses) privà el de Ripoll de part de la primitiva dotació (la divisió d'ambdós patrimonis es trobava a la Ribamala, prop del Ter). Però el monestir rebé aviat noves dotacions al Berguedà, a la Cerdanya, a Osona, al Bages, al Gironès, a la Noguera, etc. és a dir, a tots els territoris senyorejats per Guifré i els seus successors, que li permeteren la ràpida creixença que el convertí en el més important, en tots conceptes, de Catalunya durant molts segles.

El 888 es consagrà l'església de Santa Maria, el 935 es refeu i es consagrà una segona església, i el 977 Arnulf, abat de Ripoll i bisbe de Girona, féu consagrar encara una nova església, que el 1032 el bisbe i abat Oliba amplià encara amb un transsepte amb set absis i dos campanars i consagrà de nou. El 890 es consagrà la veïna església de Sant Pere, ja descrita, per a parròquia dels servents i dels homes establerts a la vall, església que era propietat del cenobi.

A partir de mitjan segle X es formà dins el monestir un important scriptorium, al qual donà un gran impuls l'abat Oliba (1008-46), on es copiaren llibres litúrgics i piadosos, de gramàtica, matemàtiques i altres ciències, així com algunes famoses bíblies miniades, com les conservades a París i a la Biblioteca Vaticana.

L'empenta religiosa del cenobi es traduí en les nombroses fundacions i filials creades pel monestir de Ripoll, com Gualter, Sant Pere Gros a Cervera, Santa Maria de Maià, el Coll de Panissars, Banyeres i Sant Quintí de Mediona; es destacà damunt aquestes la fundació de Santa Maria de Montserrat, el gran monestir benedictí català, fill i hereu de l'espiritualitat ripollesa.

A mitjan segle XI hi hagué un període de turbacions, a causa d'una sèrie d'abats intrusos, posats per interessos feudals i per culpa de les depredacions fetes per nobles veïns i pels mateixos comtes de Besalú, protectors de la casa, situació que intentà de resoldre el comte Bernat II de Besalú, que el 1070 uní el cenobi al de Sant Víctor de Marsella, monestir que era aleshores un dels capdavanters de la reforma romana o gregoriana que lluitava contra la simonia i la subjecció de l'església al poder dels laics. El 1169, quan el monestir tenia 75 monjos, trencà la dependència amb Marsella, i tingué encara un segle de força vitalitat.

Al segle XIII començà el seu declivi, tot i ésser durant alguns segles el monestir de més prestigi dins la Congregació Claustral Tarraconense, de la qual formà part des de la seva creació (1215). Des de mitjan segle XIV s'accentuà l'estancament i la minva del monestir, a causa del despoblament general del país, de la pèrdua de Montserrat, que s'independitzà el 1402, i encara més quan la casa començà a ser dirigida per abats comendataris, a partir del 1460. L'esperit reformista recollit als decrets del Concili de Trento i als capítols de la Congregació Claustral del 1563 i el 1566 retornà l'abadia als abats regulars, i es reorganitzà la vida monàstica, però el monestir ja no recuperà l'esplendor antiga, i al moment de la seva exclaustració i destrucció (1835) contava només 18 monjos.

LES CONSTRUCCIONS MONASTIQUES

El conjunt monumental de Ripoll és format per la seva església, amb la magnífica porta, i alguns elements antics guardats al claustre i en una antiga capella o dependència dins l'atri que precedeix la basílica. La quasi totalitat dels edificis monàstics desaparegué amb l'incendi del 1835 i durant el llarg període d'abandonament, que perdurà fins el 1878.

L'església correspon, efectivament, a l'aixecada per l'abat Oliba, però aquesta havia sofert al llarg del temps modificacions substancials; la primera a mitjan segle XV, quan, a causa del terratrèmol del 1428, s'havia enderrocat una bona part d'un dels campanars que flanquegen la façana i havien caigut les antigues voltes romàniques, que foren reemplaçades per unes altres de gòtiques, i la segona i més important el 1830, quan les cinc naus primitives foren reduïdes a tres i tot l'interior fou recobert amb revestiments i motllures de guix, sota els imperatius dels nous gusts neoclàssics.

La part més genuïna és la del creuer i els set absis del segle XI, tot i que la part superior de l'absis central i el cimbori, que s'aixeca a la intercecció de la nau principal i el creuer són una pura invenció de l'arquitecte restaurador -que, segons ell mateix confessà, s'inspirà en el cimbori de la veïna església de Sant Jaume de Frontanyà-, igual com la volta aplanada de la nau central i de les pilastres i columnes que separen la nau central.

L'únic campanar que resta sencer fou modificat al seu darrer pis i en els merlets que el coronen, igual com es féu de nou el coronament del campanar mutilat a la banda esquerra de la façana.

En el creuer i en els murs interiors de la nau central es troben les tombes comtals de molts dels comtes de Besalú i de Barcelona, de Guifré el Pilós a Ramon Berenguer IV (les despulles comtals sofriren profanacions en la destrucció del monestir, el 1835 i en la guerra civil del 1836-39). La tomba de Guifré el Pilós és a l'extrem esquerre del creuer, i té caràcter provisional des de la restauració; la més monumental és a l'extrem del creuer, la de Ramon Berenguer III el Gran, formada per una gran urna del segle XII, en relleus que representen la mort i les exèquies del comte, situada dins un arcosoli sostingut per capitells del segle X de l'anomenat estil califal; el relleu del comte a cavall a la part superior de l'arcosoli és una obra moderna de Josep Llimona. El braç esquerre del creuer, prop de la tomba de Guifré el Pilós, hi ha el monument commemoratiu de Ramon Berenguer IV el Sant, de qui es perderen les restes el 1835. Altres tombes menys vistes, són les de Bernat I Tallaferro i d'altres comtes i comtesses i magnats de la casa de Besalú.

BIBLIOGRAFIA

- AMADES, J. 1979. Les millors llegendes populars. Ed. Selecta.
- BURON, V. 1980. Esglésies romàniques catalanes. Guia. Artestudi Edicions.
- CARRERA, A. 19 . La ruta literària del Comte Arnau. But. Col·legi de llicenciats.,
- DALMASES, N. & A. JOSE. 1986. Història de l'art català. Vol. I. Els inicis i l'art romànic, s. IX-XII.
- DALMAU, R. 1976. Els castells catalans. Vol. V. Editor.
- MARAGALL, J. 1970. Obres completes. Editorial Selecta.
- SAGARRA, J.M. 1962. Obres completes. Editorial Selecta.
- VINYETA, R. 1987. Montgrony-Gombrèn. Col·lecció Art i Paisatge. Torelló.
- AIXO ES CATALUNYA. Guia del Patrimoni Arquitectònic.** Generalitat de Catalunya. Ed. Plaza-Janés. 1987.
- GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA.** Vol. I. Osona i el Ripollès.
- GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA.** Vol. II. El Bages, el Berguedà i el Solsonès.

JUSTIFICACIÓ

D'aquest treball se h'han fet un total de 70 exemplars numerats. Aquest dossier s'ha confeccionat per facilitar un contingut documental als components de la XX^a sortida de "CONEGUEM CATALUNYA", que sota aquest nom genèric organitza la Secció de Cultura de l'A.E.Talaia. D'altra banda, cal esmentar que aquesta activitat rep el patrocini de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.

Han preparat aquesta sortida:

- Blanca Forgas
- Lluís Forgas
- Salvador Butí
- Marcel.lina Simon
- Manel Vidal
- M.Carme Barceló

També hi han col.laborat:

- Josep M. Also (portada)
- Toni Sagarra
- Virtut Castro

EXEMPLAR Nº 00061.

Vilanova i la Geltrú, 16 de juny del 1991

